

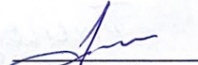
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Організаційно-економічне забезпечення
конкурентоспроможності територіальних громад регіону»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ЕМРМ-22-1,
спеціальності 051 «Економіка»,
освітня програма «Економіка міста та регіону»

(підпис)

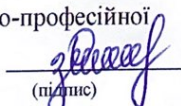
Ростолопи Григорія Григоровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Телішук Микола Миколайович
кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Скорик Марина Олегівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри економічної політики та сталого розвитку
протокол від «26» 01 2024 № 6

Завідувач кафедри

(підпис)

Скорик Марина Олегівна
кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 10 22.01.24 О.Гуц
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки До захисту 26.01.24 Гуц
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 91 02.02.24 М/с
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: М/с Маркушин О.Г.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
Гуц Теліщук М.М.
(підпис) (ініціали, прізвище)
М.А. Максименко Т.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)
Жорж Жорж М.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	25		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	45		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		
5. Апробація	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	46		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	91		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи)
91	A	5	02.02.24	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	EX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую
Завідувач кафедри економічної політики
23.10.2022 Н.П. Мацелюх

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Ростополі Григорію Григоровичу**

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону».

Затверджена наказом ректора від 30.11.2022р. № 1254

2. Строк здачі закінченої роботи 19.01.2024 р.

3. Цільова установка – обґрунтування теоретико-методологічних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо дослідження та удосконалення організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Об'єктом дослідження є процеси організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

База дослідження: об'єднані територіальні громади Львівської області.

4. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, статистична звітність об'єднаних територіальних громад Львівської області.

5. Перелік графічного матеріалу - 8 рисунків і 3 таблиці.

6. Зміст кваліфікаційної роботи: РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ; 1.1. Сутність та принципи функціонування територіальних громад регіону; 1.2. Інституційне забезпечення функціонування територіальних громад регіону; РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД; 2.1. Аналіз цільових пріоритетів стратегій розвитку територіальних громад як основа

конкурентоспроможності; 2.2. Оцінювання конкурентоспроможності окремих територіальних громад Львівської області; РОЗДІЛ 3. НАПРЯМ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 14.04.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 29.06.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 23.11.2023	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 19.01.2024	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 22.01.2024	
7.	Попередній захист	24.12.2022	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	26.01.2024	
9.	Захист роботи	02.02.2024	

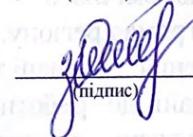
8. Дата видачі завдання 23.10.2022

9. Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

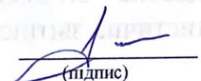
Телішук М.М.
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

Скорик М.О.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Ростолопа Г.Г.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону»

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Завданнями роботи є:

- визначити сутність та принципи функціонування територіальних громад регіону;
- охарактеризувати інституційне забезпечення функціонування територіальних громад регіону;
- проаналізувати цільові пріоритети стратегій розвитку територіальних громад як основа конкурентоспроможності;
- провести оцінювання конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад Львівської області;
- обґрунтувати напрями відновлення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Об'єктом дослідження є процеси організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

База дослідження – об'єднані територіальні громади Львівської області.

За результатами дослідження сформульовані у кваліфікаційній роботі положення, висновки, рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності використання конкурентних переваг територіальних громад.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці в систематизації та класифікації інструментарію організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

Результати дослідження можуть бути використані департаментами економічної політики обласних державних адміністрацій під час формування проектів програм області.

Теоретичні напрацювання кваліфікаційної роботи можуть бути використані під час викладання навчальних курсів «Економіка регіону та регіональна політика», «Економіка територіальної громади».

Кваліфікаційна робота містить 63 сторінки, 3 таблиці, 8 рисунків, список використаних джерел з 44 найменування, 4 додатки.

Ключові слова: територіальна громада, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність територіальної громади, стратегія територіальної громади, інституційне забезпечення.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «Organizational and economic support of the competitiveness of territorial communities of the region»

The purpose of the work is to substantiate the theoretical and methodological principles and develop practical recommendations for improving the organizational and economic support of the competitiveness of territorial communities of the region.

The tasks of the work are:

- to determine the essence and principles of functioning of territorial communities of the region;
- to characterize the institutional support for the functioning of territorial communities of the region;
- to analyze the target priorities of strategies for the development of territorial communities as a basis for competitiveness;
- conduct an assessment of the competitiveness of the united territorial communities of the Lviv region;
- justify directions for restoring the competitiveness of territorial communities of the region.

The object of the study is the processes of organizational and economic support of the competitiveness of territorial communities.

The subject of the study is the theoretical, methodical and practical principles of organizational and economic support of the competitiveness of territorial communities of the region.

The base of the study is the united territorial communities of the Lviv region.

According to the results of the research, provisions, conclusions, recommendations and proposals for increasing the efficiency of using the competitive advantages of territorial communities were formulated in the qualification work.

The scientific and practical significance of the obtained results lies in the development of the systematization and classification of the tools for organizational and economic support of the competitiveness of territorial communities.

The results of the study can be used by departments of economic policy of regional state administrations during the formation of regional program projects.

The theoretical development of the qualification work can be used during the teaching of the courses «Economy of the region and regional policy», «Economy of the territorial community».

The qualification work contains 63 pages, 3 tables, 8 figures, a list of used sources with 44 titles, 4 appendices.

Key words: territorial community, competitiveness, territorial community competitiveness, territorial community strategy, institutional support.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку

Довідка про перевірку на плагіат

№ п/п		
1.	П.І.П. автора роботи	Ростолопа Григорій Григорович
2.	Група	ЕМРМ-22-1
3.	П.І.П. наукового керівника	Теліщук М.М., к.е.н., доцент
4.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, дипломна робота (проект))	Кваліфікаційна робота
5.	Назва роботи, що перевіряється	Організаційно-економічне забезпечення конкуренто- спроможності територіальних громад регіону
6.	Рік написання роботи	2022/2024р.
7.	За результатом перевірки оригінальний текст в роботі складає (%)	100%
8.	Іншим процентам відповідають (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним)	Посилання 8,96% Цитат 2,24%

20.01.2024р.

Відповідальна особа

Теліщук М.М.
(П.І.Б.)

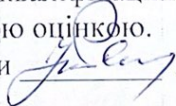

(підпис)

Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота, Ростолопи Григорія Григоровича, здобувача вищої освіти, виконана на актуальну тему “Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону”, адже несистемне і непостійне фінансування розвитку інфраструктури регіонів, не достатнє інституційне забезпечення регіональної політики та недосконалість інструментів розкриття організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону зумовлюють необхідність актуалізації теоретико-методологічних засад та практичного інструментарію з питань організаційно-економічного забезпечення інфраструктури регіону. Відповідно до актуальності, влучно визначена мета роботи - дослідження сучасного стану теоретичних та практичних аспектів розвитку організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону, а також об’єкт - дослідження процесів організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

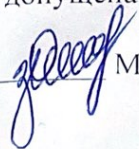
Структура кваліфікаційної роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом 70 сторінок, 3 таблиці, 8 рисунків, список використаних джерел з 44 найменування, 4 додатки. В кваліфікаційній роботі, незважаючи на проблеми доступності до статистичної інформації, повністю розкриті питання: теоретичних основ розвитку інфраструктури регіону; стану та головних перешкоди в розбудові smart-інфраструктури Львівського регіону; засад імплементації аксіом SWOT-аналізу для пріоритетів розвитку Львівської міської територіальної громади. У роботі представлено 4 додатки, що є певним об’єктивним недоліком. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку й поглибленні теоретичних та методичних аспектів розвитку інфраструктури регіону.

В цілому, кваліфікаційна робота, відповідає вимогам “Методичних рекомендацій для написання випускної кваліфікаційної роботи” та може бути допущена до захисту з високою позитивною оцінкою.

Керівник випускної кваліфікаційної роботи Геліщук М.М., к.е.н., доц.

Висновок кафедри про випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

Випускна кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Ростолопи Григорія Григоровича, після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «26» 01 2024 р. № 6 допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри економічної політики М.О. Скорик, к.е.н., доц

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1

Ростолопи Григорія Григоровича

на тему: **«Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності
територіальних громад регіону»**

за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Актуальність теми. Сучасна специфіка забезпечення належного рівня конкурентоспроможності окремих регіонів і територіальних громад полягає в їх важливості як одного з ключових факторів економічного розвитку країни. Однак, як свідчить практика, насправді багато територіальних громад у процесі свого функціонування зустрічаються зі складнощами у забезпеченні соціально-економічного розвитку, який і формує конкурентоспроможність даних територій. У практичному аспекті це пов'язано з незбалансованістю розвитку самих регіонів або територіальних громад, а також може проявлятися через зменшення обсягу регіонального виробництва чи рівня зайнятості, відсутністю інновацій та сучасних технологічних виробництв, низьким рівнем ефективності використання наявних ресурсів територіальних громад, дефіцитом фінансового забезпечення тощо.

В сучасних умовах постає об'єктивна необхідність дослідження теоретичних засад відновлення конкурентоспроможності територіальних громад, на основі яких може бути сформовано цільові стратегії розв'язання проблем розвитку регіонів нашої держави в процесі повоєнної відбудови країни. В даному аспекті особливого значення набуває дослідження проблематики інноваційного та технологічного розвитку регіонів, підвищення ефективності використання ресурсів територіальних громад, забезпечення їх майбутнього відновлення на засадах сталого розвитку та екологічної безпеки. Важливу роль у досягненні зазначених цілей відіграє ефективність державного регулювання забезпечення конкурентоспроможності територій. Усе зазначене зумовлює актуальність досліджень теоретичних засад відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів, метою якої є забезпечення теоретичної основи розроблення стратегій та рекомендацій щодо ефективного використання ресурсів територіальних громад, підвищення ефективності бізнес-процесів та залучення інвестицій у програми розвитку відповідних територій.

Автором роботи чітко окреслено мету і завдання дослідження, що стосується теоретико-методичних засад і розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону. У кваліфікаційній роботі витримана і представлена основна її структура, яка вбирає в себе актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, елементи наукової новизни та практичну значущість. Висновки, зроблені автором, цілком

відображають зміст дослідження, є чіткими, логічно послідовними і науково обґрунтованими.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в систематизації інструментарію організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

Практична значимість одержаних результатів полягає у наданні рекомендацій що мають практичне спрямування і можуть бути застосовані для підвищення ефективності використання конкурентних переваг територіальних громад.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі на достатньому рівні розкрито концептуальні основи дослідження конкурентоспроможності громад регіону; проведено аналіз та оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад Львівської області; обґрунтовано напрями відновлення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність для ефективної діяльності територіальних громад. Практична цінність роботи полягає в тому, що пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності територіальних громад можуть бути використані департаментами економічної політики обласних державних адміністрацій під час під час формування проектів програм області.

Наявність недоліків. Робота містить незначні зауваження в частині оформлення.

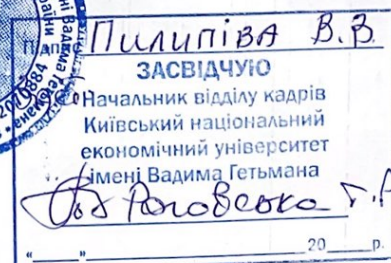
Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота на тему «Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону» є оригінальним дослідженням, пройшла апробацію та містить наукову новизну. Результати роботи мають практичну цінність. Загалом, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота Ростолопи Г.Г. відповідає поставленим вимогам до кваліфікаційних робіт, допускається до публічного захисту та заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент

д.е.н., професор, професор кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Пилипів В.В.

« 1 » 01 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ	12
1.1. Сутність та принципи функціонування територіальних громад регіону	12
1.2. Інституційне забезпечення функціонування територіальних громад регіону	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД...	33
2.1. Аналіз цільових пріоритетів стратегій розвитку територіальних громад як основа конкурентоспроможності	33
2.2. Оцінювання конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад Львівської області	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ	48
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна специфіка забезпечення належного рівня конкурентоспроможності окремих регіонів і територіальних громад полягає в їх важливості як одного з ключових факторів економічного розвитку країни. Однак, як свідчить практика, насправді багато територіальних громад у процесі свого функціонування зустрічаються зі складнощами у забезпеченні соціально-економічного розвитку, який і формує конкурентоспроможність даних територій. У практичному аспекті це пов'язано з незбалансованістю розвитку самих регіонів або територіальних громад, а також може проявлятися через зменшення обсягу регіонального виробництва чи рівня зайнятості, відсутністю інновацій та сучасних технологічних виробництв, низьким рівнем ефективності використання наявних ресурсів територіальних громад, дефіцитом фінансового забезпечення тощо. Особливо негативний вплив на стан конкурентоспроможності територіальних громад спричинила військова агресія росії, внаслідок якої практично припинилося державне фінансування цільових програм регіонального розвитку, зменшилася економічна активність, а також відбулося загальне скорочення доступних фінансових ресурсів, необхідних для підтримання належного рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

Сучасний рівень соціально-економічного розвитку новостворених громад відрізняється подекуди в десятки разів. Тому з огляду на високий рівень диференціації ресурсних можливостей територіальних громад, особливо фінансових, проблема конкурентоспроможності громад залишається вкрай важливою. Сьогодні спостерігаємо загострення конкурентної боротьби за зовнішні фінансово-економічні ресурси та, з рештою, і за кожного мешканця, що проживає в певній територіальній громаді, або розглядає її як потенційне місце проживання.

В сучасних умовах постає об'єктивна необхідність дослідження теоретичних засад відновлення конкурентоспроможності територіальних

громад, на основі яких може бути сформовано цільові стратегії розв'язання проблем розвитку регіонів нашої держави в процесі повоєнної відбудови країни. В даному аспекті особливого значення набуває дослідження проблематики інноваційного та технологічного розвитку регіонів, підвищення ефективності використання ресурсів територіальних громад, забезпечення їх майбутнього відновлення на засадах сталого розвитку та екологічної безпеки. Важливу роль у досягненні зазначених цілей відіграє ефективність державного регулювання забезпечення конкурентоспроможності територій. Усе зазначене зумовлює актуальність досліджень теоретичних засад відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів, метою якої є забезпечення теоретичної основи розроблення стратегій та рекомендацій щодо ефективного використання ресурсів територіальних громад, підвищення ефективності бізнес-процесів та залучення інвестицій у програми розвитку відповідних територій.

Інформаційна основа роботи. Дослідження проблем формування конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів набули особливої актуальності в останні десятиліття в контексті реалізації програм сталого розвитку ООН. Зокрема, в даному аспекті необхідно відзначити праці І. Брикової, яка дослідила сутність конкурентоспроможності регіону і визначила її як «здатність регіону в умовах зовнішньої конкуренції на основі ефективного використання традиційних та створення унікальних ресурсів локального розвитку стимулювати підвищення продуктивності виробництва та рівня життя місцевого населення у довготерміновій перспективі». Соціальні аспекти забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів розкриті в дослідженнях М. Дзямулича, який в контексті забезпечення ефективності функціонування територіальних громад зазначив, що «аналіз ефективності реалізації завдань соціальної економіки здійснюється на основі оцінювання переваг, які з'являються в процесі реалізації соціально-економічних проектів». На основі цього можна сформулювати висновок щодо необхідності реалізації соціально-орієнтованих проектів регіонального

розвитку для забезпечення ефективності соціально-економічного середовища територіальних громад. Важливими для сьогодення є дослідження Ю. Чалюк стосовно впливу російської агресії на стан соціально-економічного розвитку України та перспектив його відновлення в майбутньому. Стрижнем даного дослідження є визначення об'єктивної потреби формування стратегії відновлення конкурентоспроможності територій в процесі повоєнної відбудови країни. Важливого значення для забезпечення відновлення конкурентоспроможності територій має ще одне дослідження даного автора, в якому розглядаються сценарії соціально-економічного розвитку ЄС. Врахування закладених в даній праці принципів формування соціально-економічного середовища на регіональному рівні є важливим для України у зв'язку з необхідністю врахування європейського досвіду в контексті майбутньої євроінтеграції нашої держави. Крім того, варто також відзначити дослідження А. Мельника, Т. Шматковської, Б. Гардінера, в яких обґрунтовуються концептуальні засади формування та відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити сутність та принципи функціонування територіальних громад регіону;
- охарактеризувати інституційне забезпечення функціонування територіальних громад регіону;
- проаналізувати цільові пріоритети стратегій розвитку територіальних громад як основа конкурентоспроможності;
- провести оцінювання конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад Львівської області;

– обґрунтувати напрями відновлення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Об’єктом дослідження є процеси організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад регіону.

Методи дослідження. Теоретичною та науково-методологічною основою кваліфікаційної роботи є фундаментальні положення, принципи та закони економічної науки, теорій регіональної економіки, місцевого економічного розвитку, територіальної організації влади і фінансової децентралізації. Для реалізації поставлених завдань у роботі використовувались загальнонаукові та специфічні методи, зокрема: порівняння, аналізу та синтезу, статистичного аналізу, класифікації та групування, систематизації та узагальнення.

Наукова новизна полягає в систематизації та класифікації інструментарію організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад в розрізі таких основних груп: фінансово-інвестиційні та маркетингові, інструменти підвищення якості людського та соціального потенціалу громад та формування середовища життєдіяльності ТГ.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці наукових висновків що мають практичне спрямування і можуть бути застосовані для підвищення ефективності використання конкурентних переваг територіальних громад.

Зокрема, висновки та рекомендації кваліфікаційної роботи можуть бути використані департаментами економічної політики обласних державних адміністрацій під час під час формування проектів програм області.

Теоретичні напрацювання кваліфікаційної роботи можуть бути використані під час викладання навчальних курсів «Економіка регіону та регіональна політика», «Економіка територіальної громади».

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є завершеним науковим дослідженням щодо організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати наукового дослідження доповідались та обговорювались на щорічних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема таких, як: Всеукраїнській науково-практичній конференції до 101-ї річниці навчального закладу та 1-ї річниці Державного податкового університету «Сучасні виклики у розвитку міст та регіонів України», яка відбулася на базі Державного податкового університету (м. Ірпінь, 29.11.2022 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках європейської інтеграції», яка відбулася на базі Державного податкового університету (12.12.2023 р., м. Ірпінь), V Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Облік і оподаткування: контрольно-аналітичний аспект», яка відбулася на базі Державного податкового університету (14.12.2023 р., м. Ірпінь).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 63 сторінках друкованого тексту. Робота містить 3 таблиці, 8 рисунків, 4 додатки. Список використаних джерел з 44 найменування.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ

1.1. Сутність та принципи функціонування територіальних громад регіону

Децентралізація системи управління та, як наслідок, активізація територіального самоврядування в Україні впродовж останніх 6 років, створила умови для більш сильного впливу об'єднаних територіальних громад на економічні та соціальні процеси, що відбуваються в регіоні. В результаті таких змін роль ОТГ у формуванні їх території зміцнюється відповідно до об'єктивних умов, виходячи з того, що жителі певної території є спільнотою, яка усвідомлює свої потреби та цілі, і прагне до самостійного управління власними місцевими справами.

Оскільки сьогодні всі територіальні громади сформовані, будемо ототожнювати поняття «територіальна громада» і «об'єднана територіальна громада». Тому розглянемо існуючі наукові підходи до визначення сутності поняття «територіальна громада». Так, правознавці, пов'язують термін «територіальна громада» із інститутом місцевим самоврядування. Українське законодавство поняття «територіальна громада» визначає як ключове для реалізації місцевого самоврядування. Відповідно, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування.

У наукових дослідженнях існує низка підходів до розуміння сутності поняття «територіальна громада». Розглянемо докладніше напрацювання вітчизняних науковців щодо сутності цього поняття. Так, зокрема дослідники Т.Азарова і Л. Абрамов розглядають громаду з філософських позицій: «В українській культурі час і простір – це засоби згуртування людей. Соціальний час і простір розглядаються сучасною філософією як форми руху буття соціальноісторичних процесів, суб'єктами яких є соціальні спільноти, групи, покоління. Тобто громаду можна розглядати як соціальну спільність, що є суб'єктом зміни того світу, в якому розгортається її буття» [3].

Л. Білуха [6] під територіальною громадою розглядає спільноту людей, які проживають на певній території і мають право добровільно об'єднуватися в територіальні громади з метою спільного вирішення проблеми місцевого значення. Зокрема науковець зазначає, що територіальні громади самостійно обирають голову та депутатів, основним завданням яких є представлення інтересів жителів територіальної громади та забезпечення вирішення всіх питань місцевого значення від імені жителів, зокрема: забезпечення соціальних, естетичних, екологічних, економічних, правових, моральних та інших норм для організації життєдіяльності на території громади [6].

Ю. Куц, розділяє думку С. Сахненко, який стверджує, що «громади є соціальними спільнотами, що складаються в результаті взаємодії людей, вони мають якості, що можна трактувати як об'єктивні: самоврядність, спроможність безпосередньо здійснювати властиві їм соціальні функції і первинність стосовно тих суб'єктів права, що формуються народом, націями» [3].

Варто звернути увагу на науковий підхід Л. Муркович, яка на основі аналізу зарубіжних напрацювань виокремлює кілька підходів до вивчення територіальних громад, а саме: екологічний підхід, психологічний підхід, етнографічний підхід, соціологічний підхід, економічний підхід. Л. Муркович зазначає, що територіальна громада в Україні є первинним елементом системи місцевого самоврядування, що покликана забезпечити захист інтересів жителів певної адміністративно-територіальної одиниці. Важливою її ознакою в Україні науковець виокремлює саме соціальні зв'язки, що виникають між її членами і скріплюють її, та підкреслює їх важливу роль (міжособистісне спілкування, спільна праця і відпочинок, взаємні послуги, єдина система, розподіл, управління тощо) [13].

На думку Т. Лісмана, варто виокремлювати «два концептуальні підходи щодо розуміння і визначення категорії «територіальна громада», а саме: за пріоритетністю територіально-інтеграційної ознаки, що передбачає прив'язування територіальної громади до певного населеного пункту як природної територіальної одиниці, у межах якої жителі об'єднуються для

здійснення повсякденної діяльності, та за критерієм переваги соціальних зв'язків і взаємодії між членами громади на основі спільних інтересів» [7].

І. Мещан розглядає територіальну громаду з позиції соціального партнерства і досліджує її як рівноправного партнера в управлінні сферою соціального обслуговування, що визначає пріоритети на основі власних потреб і контролює якість надання соціальних послуг державними і недержавними закладами соціального обслуговування в межах території [13].

На думку Л. Ричкіної «територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування є джерелом активності, діяльності, якому притаманна творчість, що спрямована на вирішення питань місцевого значення». Науковець досить лаконічно дає визначення сутності досліджуваного поняття, трактуючи територіальну громаду як сукупність громадян, які спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус [19].

Серед українських вчених, які досліджували економічну сутність територіальних громад, слід виділити роботи Г. Монастирського, який обґрунтував модернізаційну парадигму управління економічним розвитком найменших адміністративно-територіальних одиниць. Водночас, науковець замінює поняття «територіальна громада» поняттям «територіальна спільнота базового рівня», трактуючи територіальні спільноти як первинні адміністративнотериторіальні одиниці держави, що характеризуються поєднанням територіальнопросторової, економічної та соціально-демографічної компонент. Зазначимо, що на думку Г. Монастирського, «для напрацювання цілісної концепції управління розвитком територіальних спільнот базового рівня з позиції реалізації їх економічного потенціалу та забезпечення конкурентоздатності необхідним є системний комплексний міждисциплінарний підхід, що дозволить розглядати ці спільноти як суб'єкти економічних відносин та об'єкти економічної діяльності. Це врешті-решт дозволить окреслити економічне підґрунтя реалізації місії територіальних спільнот базового рівня як осередків життєдіяльності людини» [4].

Комплексно досліджуючи напрацювання сучасної науки у сфері визначення сутності поняття «територіальної громади», український дослідник О. Мороз пропонує такий перелік її ознак [7]:

- спільна територія існування (що може включати проживання, роботу, володіння нерухомим майном);
- спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності;
- соціальна взаємодія в процесі реалізації цих інтересів;
- психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою;
- спільна комунальна власність;
- оплата комунальних податків.

Зазначимо, що вищенаведені підходи до розуміння сутності поняття «територіальна громада» поділяють твердження, що важливою ознакою територіальної громади є наявність власних спільних інтересів, які можуть відрізнитися від інтересів інших територіальних громад.

Інший український дослідник М. Баймуратов, вивчаючи правові аспекти формування й функціонування територіальних громад, наводить такі їхні ознаки [4]:

- територіальна – спільне проживання членів громади на певній території (у межах певної АТО);
- інтегративна – територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх мешканців певної території незалежно від того, чи є вони громадянами даної держави;
- інтелектуальна – основою конституювання територіальних громад є спільні інтереси жителів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектру системних індивідуально-територіальних зв'язків;
- майнова – територіальна громада є суб'єктом права комунальної власності;
- фіскальна – члени територіальної громади є платниками місцевих податків і зборів.

Л. Беновська, досліджуючи територіальну громаду, ідентифікує її, як цілісне утворення, що характеризується єдністю соціальної спільноти, суб'єкта місцевого самоврядування та базової ланки адміністративно-територіального устрою країни. Дослідниця акцентує увагу на регулятивній функції територіальної громади [4].

Отже, вітчизняні науковці-економісти визначають наступні суттєві характеристики територіальної громади: територія, населення, соціальна взаємодія, почуття належності до подій, що відбуваються у спільноті, спільні інтереси, соціальну взаємодію. Важлива роль відводиться місцевому самоврядуванню в громаді, як формі організації народовладдя та механізм регулювання розвитку територій або територіальної спільноти, яка є його складовою частиною.

Розглянемо також наукові підходи вітчизняних дослідників щодо сутності поняття «об'єднана територіальна громада».

Так, В. Волков, Л. Горошкова, Р. Карбівничий, І. Карбівничий досліджують сутність поняття «об'єднана територіальна громада» ґрунтуючись на теорії клубних благ Джеймса Б'юкенена. Науковці вважають ОТГ складною системою, елементами якої є окремі територіальні громади та виокремлюють у ОТГ, як і у «клубі», існування механізму виключності: 1) лише ті жителі, які проживання у межах села, селища, міста на постійній основі є членами ОТГ; 2) обмеженість території, на якій вони проживають. Серед ознак ОТГ науковці виокремлюють важливе значення ресурсів, які знаходяться у розпорядженні громади (зокрема рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад), аргументуючи це тим, що саме використання цих ресурсів дозволяє створювати ті блага (товари та послуги), що необхідні для задоволення потреб мешканців ОТГ [7].

Загалом, достатність місцевих ресурсів (перш за все, фінансових), є необхідною умовою для сталого розвитку територіальних громад. З огляду на

це, запропоноване в Законі України «Про місцеве самоврядування» поняття територіальної громади слід уточнити і викласти у такій редакції: територіальна громада – жителі, що мають спільні інтереси, обумовлені постійним проживанням у межах відповідної території, власні органи місцевого самоврядування та ресурси, необхідні для розвитку і функціонування об’єктів інфраструктури, які забезпечать повноцінну життєдіяльність їх мешканців.

На основі проведеного дослідження обґрунтуємо сутність досліджуваного поняття з позиції автора, що забезпечує цілісний підхід до територіальної громади з позицій територіальної прив’язки, соціального та економічного добробуту (рис. 1.1).

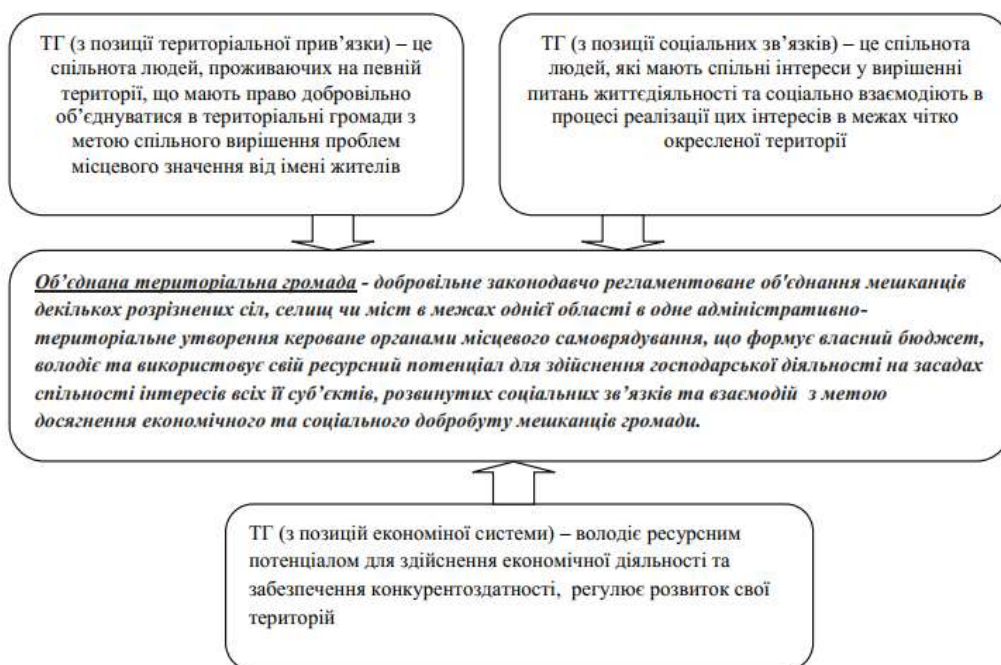

Рис. 1.1. Сутність поняття «об'єднана територіальна громада»

Джерело: сформовано за даними [6].

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [29] визначає ряд принципів, відповідно до яких здійснюється реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і, відповідно, створення об'єднаних територіальних громад (рис.1.2).

Рис. 1.2. Принципи реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади

Джерело: сформовано за даними [6].

Слід відзначити, що питання класифікації ОТГ доволі активно обговорюється в сучасних наукових дослідженнях. Так, Ільїна М.В. пропонує використовувати для класифікації територіальних громад активорієнтований підхід, який передбачає їх ранжування за ефективністю використання наявних в громадах ресурсів, активів та потенційних можливостей, що, зрештою, сприятиме добробуту мешканців, подоланню нагальних соціальних проблем та збереженню довкілля [5].

Яценко В.О. пропонує класифікувати територіальні громади як групові системи розселення локального рівня за територіальними особливостями та внутрішніми та зовнішніми факторами їх формування, виділяючи при цьому особливості організації групових систем населених місць локального рівня в залежності від територіальних, економічних, урбанізаційних, соціальних та ресурсних умов [21].

Д.М. Мельник пропонує класифікувати територіальні громади на громади базового та асоційованого рівнів, які різняться за: особливостями організації повсякденного життя; соціологічними, економічними та культурними

особливостями; специфічними інтересами та реалізацією ними функцій і повноважень, закріплених у законодавстві [6].

На основі аналізу чинного законодавства та основних загальних характеристик територіальних громад вважаємо, що у якості основних класифікаційних ознак територіальних громад слід розглядати такі критерії: розмір громад, центр громад та бюджетну достатність.

Класифікаційну ознаку «за розміром» було виокремлено згідно здійсненої Міністерством розвитку громад та територій оцінки показників фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад, у якій було виділено 4 групи адміністративно-територіальних утворень в залежності від кількості населення, що проживає в їх межах.

Вважаємо за доцільне виділяти ще таку важливу класифікаційну ознаку як достатність бюджету, яка свідчитиме про можливості задоволення фінансових потреб територіальних громад, адже саме від того, наскільки забезпеченою бюджетними коштами є територіальна громада залежить її конкурентоспроможність.

Під самодостатньою територіальною громадою розуміємо спроможну громаду, бюджетні витрати якої рівні бюджетних доходам.

Проаналізувавши українське законодавство про місцеве самоврядування, доцільно виокремити такі характерні ознаки територіальних громад:

1. Територіальну - спільне проживання осіб, жителів, котрі входять у громаду на певній території;

2. Інтегративну - територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх жителів, що проживають на певній території незалежно від того чи є вони громадянами даної держави, тобто членами територіальної громади можуть бути громадяни даної держави, а також іноземні громадяни, особи без громадянства, котрі постійно проживають на певній території;

3. Інтелектуальну - в основі конституювання територіальної громади лежать спільні інтереси жителів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектра виникаючих між ними системних

індивідуальнотериторіальних зв'язків (основний об'єкт діяльності територіальної громади - питання місцевого значення);

4. Майнову - територіальна громада є суб'єктом права комунальної власності;

5. Фіскальну - члени територіальної громади є платниками місцевих податків і зборів.

В основі визначення сутності поняття «конкурентоспроможність» закладено розуміння змісту та особливостей конкуренції. На думку Макконелла К. Р. і Брю С. Л. конкуренція - це наявність на ринку більшої кількості покупців і продавців будь-якого конкретного продукту або ресурсу та свобода для покупців і продавців виступати на тих чи інших ринках або залишати їх.

Незважаючи на різні підходи до визначення сутності конкурентоспроможності, більшість дослідників відзначають порівняльний і часовий (динамічний) характер цієї категорії. Порівняльний характер конкурентоспроможності дозволяє стверджувати, що ця характеристика не є явищем, притаманним конкретному об'єкту; вона не впливає з його внутрішньої природи, а проявляється тільки за умов проведення порівняльної оцінки конкретного аналізованого об'єкта з іншими. Її можна оцінити використовуючи порівняльні показники, а результатом цього порівняння вказують на рівень конкурентоспроможності аналізованого об'єкта [6]. Часовий характер (динамічність) дозволяє оцінити конкурентоспроможність аналізованого об'єкта в окремий проміжок часу. Водночас, конкурентоспроможність складно досліджувати у довгостроковій перспективі незалежно від ефективності діяльності. Протидія інших суб'єктів господарювання, рішучість та активність їх конкурентних стратегій можуть привести до втрати досягнутої позиції та зниження рівня конкурентоспроможності [8].

Аналіз існуючих визначень поняття «конкурентоспроможність» дозволяє зробити наступні висновки. Сутність категорії «конкурентоспроможність» залежить від об'єкта конкурентних відносин (підприємства, ВЕД, території).

Більшість визначень цього поняття базується на оцінці ресурсозабезпеченості досліджуваного об'єкта.

Л. Коренюк стверджує, що «досягнення конкурентоспроможності для регіону як суб'єкта конкурентної боротьби передбачає підвищення ефективності його розвитку, оскільки конкурентоспроможність спрямована на зниження міжрегіональних диспропорцій та економічний розвиток» [18]. Науковець розглядає конкурентоспроможність регіону з позиції здатності економіки регіону передбачати та успішно пристосовуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів, через створення нових економічних можливостей шляхом використання стійких конкурентних переваг регіону; можливість регіону перевершити інші регіони за окремими соціально-економічними показниками.

Досліджуючи регіон як основну просторову одиницю, що конкурує з метою приваблення інвестицій на регіональному рівні, науковець стверджує, що для збереження досягнутого рівня економічного розвитку та високих показників конкурентоспроможності, регіону необхідно швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, зокрема зростаючу продуктивність праці, створення сприятливого інвестиційного середовища, швидке сприйняття нових технологій та електронної комерції [18].

Слід зазначити, що передумови для регіональної конкурентоспроможності створюються на національному рівні. Для набуття стійкості регіонального розвитку необхідні сприятливі умови, такі як макроекономічне середовище, що стимулює зростання, створення робочих місць і стабільність, а також податкова та правова системи, що сприяють розвитку бізнесу та створенню робочих місць [8].

Безумовно, кожний регіон має свої особливості та свої конкурентні переваги, що виділяють його з-поміж інших регіонів, але для їх реалізації необхідна цілеспрямована діяльність не тільки суб'єктів господарювання, а й центральних та регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування. Саме тому на передній план виходять нові вимоги, пов'язані з організаційноправовими можливостями регіонів. Враховуючи це, до

інституціональних факторів, що впливають на розвиток конкурентних переваг регіональних економічних систем, Т. Ігнатова відносить наступні [9]:

- розроблену інноваційну стратегію (або програму соціально-економічного розвитку регіону, міста зі SWOT-аналізом, сценаріями розвитку, в тому числі інноваційними, програмними заходами і механізмом реалізації);
- пріоритетні регіональні проекти національного та міжнародного рівнів;
- розвинену інфраструктуру ринку;
- розвиток інновацій та підприємництва;
- вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, що сприяє інноваційному розвитку регіону та стійкому формуванню, розвитку і реалізації його конкурентних переваг.

Конкурентоспроможність територіальної громади полягає в отриманні максимально вигідного ефекту від реалізації наявних та потенційних конкурентних переваг.

Окремо варто наголосити на різниці між поняттями конкурентоспроможність територіальних громад та їх спроможністю. Останнє поняття є чітко визначеним, спроможність територіальної громади – це здатність новоствореної громади самотійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, враховуючи кадрові ресурси, фінансове забезпечення та розвиток інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [24]. Цей підхід базується на функціональному підході до оцінки ресурсів громади.

Конкуренція територіальних громад за ресурси загострюється за умов недостатності власних ресурсів для розвитку. Так, потреба фінансової підтримки територіальних громад зумовлює необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема дотацій, що ускладнює вирішення проблем забезпечення міських мешканців соціальними послугами, необхідною інфраструктурою і є свідченням низького рівня їх конкурентоспроможності [1].

І. Чикаренко розглядає поняття «конкурентоспроможність об'єднаної територіальної громади» як здатність відповідної території з її природними ресурсами й розташованим на ній виробничо-господарським комплексом і людським капіталом за допомогою системи управління створювати, підтримувати та нарощувати інноваційний потенціал розвитку, чим забезпечувати успішність у соціально-економічному змаганні з аналогічними утвореннями, відповідати передовим стандартам рівня якості життя для членів громади, забезпечувати привабливість громади для проживання, ведення бізнесу та інвестування [5].

На конкурентному позиціюванні територіальних громад у трактуванні сутності конкурентоспроможності територіальних громад робить наголос Н. Мансуров. Вчений стверджує, що в найширшому сенсі конкурентоспроможність територіальної громади можна визначити як здатність до досягнення власних цілей в умовах протидії конкурентів [2]. Саме конкурентоспроможність, на думку науковця, є одним з основних критеріїв оцінки ефективної діяльності та розвитку територіальних громад. Цей підхід при визначенні сутності досліджуваного поняття передбачає встановлення ступеню відмінності положення територіальної громади на ринку (локальному, регіональному, світовому) від положення конкурентів, яка визначається його здатністю вести в конкурентну боротьбу.

Таким чином, на основі вищевикладеного, варто зазначити, що конкурентоспроможність територіальної громади – це її здатність конкурувати з іншими громадами за зовнішні ресурси (фінансові, інвестиційні, виробничі, трудові, соціальні, інноваційні) та якість послуг (адміністративних, соціальних та інших), які надаються як внутрішнім, так і зовнішнім споживачам. Такий підхід, з одного боку, зорієнтований на підвищення рівня ресурсозабезпеченості соціально-економічного розвитку громад, а з іншого - на покращення якості життя її мешканців.

На конкурентоспроможності територіальних громад значний вплив мають низка чинників (рис. 1.3). Звичайно, це далеко не повний перелік

чинників, що характеризують конкурентоспроможність територіальних громад, проте вони створюють передумови успіху у територіальних громад у конкурентній боротьбі на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

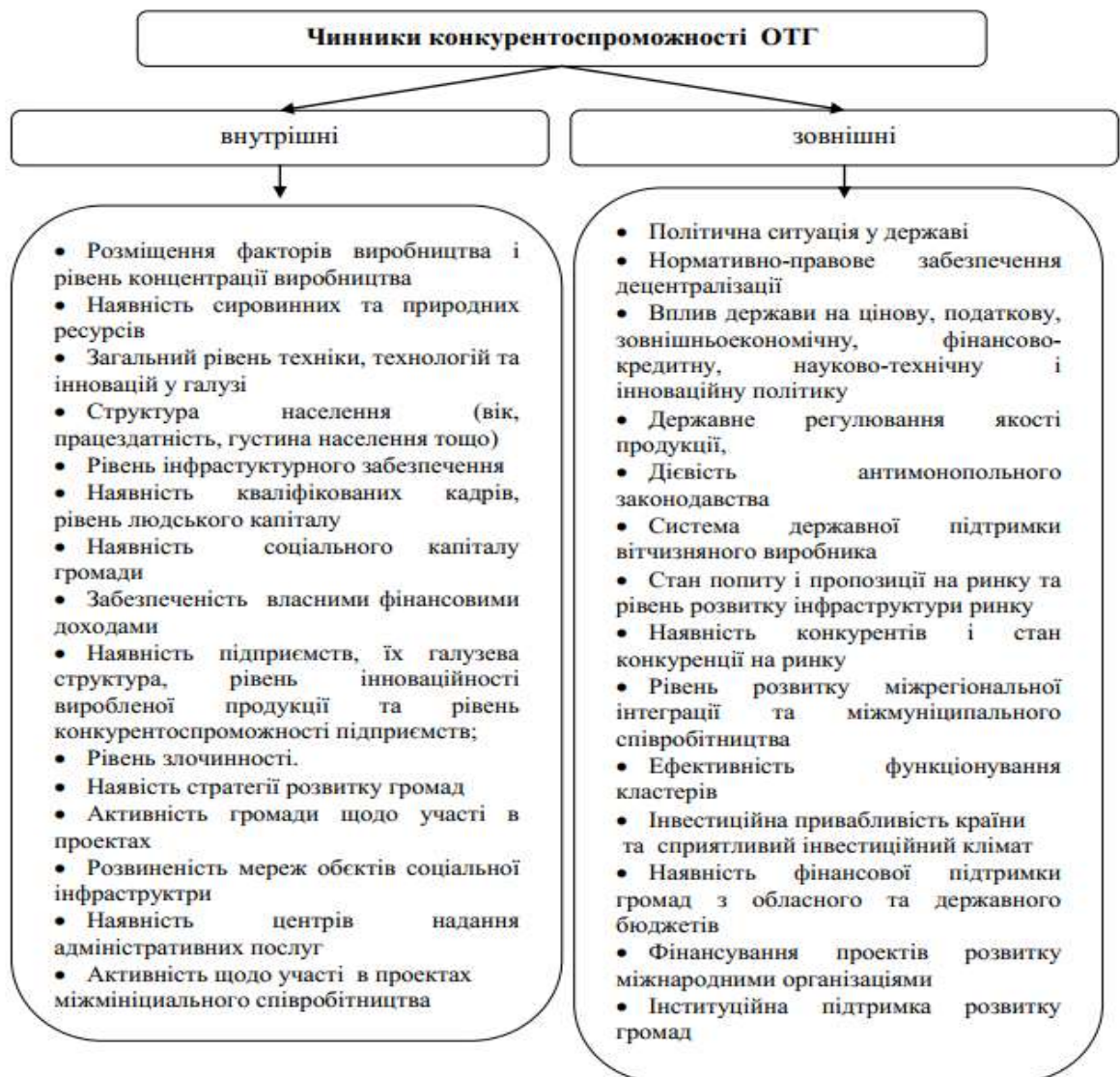

Рис. 1.3. Чинники конкурентоспроможності територіальних громад

Джерело: сформовано за даними [6].

Територіальні громади конкурують: за економічні ресурси (як бюджетні, так і інвестиційні); за людський капітал (як у вигляді висококваліфікованих фахівців, які працюватимуть та сплачуватимуть податки до місцевих бюджетів, так і звичайні мешканці, які проживатимуть на території громади та розвиватимуть її), за клієнта, якому в межах громади надається певний вид послуг (адміністративних, освітніх, медичних, туристичних та інших). Крім

того, конкурентоспроможність територіальних громад залежить від розвитку місцевих підприємств, бо саме об'єднані територіальні громади отримують податки від їх діяльності. До того ж закріплення за місцевими бюджетами частини коштів, що надходять від прибутку новостворених юридичних осіб відіграє вагомую роль [25].

Наявність ефективно функціонуючих підприємств на території громади покращить її фінансові можливості та забезпечить фінансову стабільність громади. Конкурентоспроможність підприємств, які здійснюють свою діяльність на території певної громади залежить від багатьох факторів зовнішнього середовища. Насамперед негативно впливає на конкурентоспроможність територіальних громад ускладненість виходу малих товаровиробників на великі ринки.

1.2. Інституційне забезпечення функціонування територіальних громад регіону

Реформування системи влади на засадах децентралізації спричинило трансформацію системи взаємозв'язків та механізмів їх реалізації між органами влади різних рівнів. Дотепер продовжується формування нових принципів взаємодії між населенням, органами місцевого самоврядування та центральною владою, формулюються засади публічного та прозорого врядування на місцях, поширюються ідеї активної участі громадян в житті своїх громад. Трансформаційні процеси, викликані децентралізацією, спричиняють формування нових інституцій та інститутів, що забезпечують функціонування територіальних громад та сприяють підвищенню їх конкурентоспроможності. В цілому, одним з важливих факторів успішності децентралізації є створення стійких організаційних та інституційних можливостей для ефективного використання доступних для громад ресурсів.

Сьогодні децентралізація призвела до становлення в Україні інституту місцевого самоврядування, оскільки формування нової структури

адміністративно-територіального устрою держави та засад функціонування нових базових одиниць цієї системи спричинило значні зміни у життєдіяльності суспільства, а отже призвело до трансформації усталених інституцій: норм, правил, звичаїв та традицій у поведінці мешканців громад, що у свою чергу сформувало нагальну потребу формування нових інститутів та трансформацію вже існуючих згідно з сучасними тенденціями та вимогами часу.

Оскільки основна роль інститутів полягає у структуруванні суспільного життя, оптимізації певних процесів взаємодії, надання новим реаліям таких форм, що вкладатимуться у сформовану систему соціальних цінностей, то формування інституційного забезпечення розвитку територіальних громад відбувається за трьома основними напрямками: правове регулювання, організаційно-економічне забезпечення та комунікаційно-координаційна діяльність (рис. 1.4). в розрізі виокремлених напрямів сформовано перелік інституцій, які сприятимуть налагодженню взаємодії між різними рівнями влади та покликані вирішувати низку питань пов'язаних із розвитком територіальних громад та забезпеченням їх конкурентоспроможності.

Рис. 1.4. Інституційне забезпечення розвитку територіальних громад за напрямками

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [29], що була прийнята в квітні 2014 р. і базувалась на засадах Європейської Хартії місцевого самоврядування та чинної на той момент Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», передбачалось два етапи проведення децентралізації: перший впродовж 2014 р., коли мало відбутись створення законодавчої бази формування та функціонування нових територіальних громад, та другий з 2015 р. по 2017 р., що передбачав стандартизацію та уніфікацію публічних послуг для населення, які надаються на рівні місцевої влади, проведення реорганізації роботи органів місцевого самоврядування з подальшими місцевими виборами у межах нової системи, забезпечення громад схемами планування території і генеральними планами території. Однак, затверджені рамки реформ не були дотримані.

На сучасному етапі реалізації реформи регулювання розвитку ОТГ в рамках наявного законодавства забезпечується різними державними установами, міжнародними та вітчизняними об'єднаннями експертів та активістів. Серед них, зокрема Рада регіонального розвитку при Президенті України, Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, Цільова команда реформ з питань децентралізації, місцевого самоврядування та регіональної політики при Мінрегіоні, експертна група з питань законодавчого забезпечення децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування (державні органи), а також всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування (Асоціація міст України, Асоціація об'єднаних територіальних громад, Асоціація сприяння самоорганізації населення, тощо, експерти від урядів європейських країн та міжнародних організації (ULEAD, DESPRO, OECD та інших). Останні приймають активну участь у розробці пропозицій щодо удосконалення існуючого законодавства і напрацюваннях нових нормативно-правових актів у сфері децентралізації державної влади.

Питаннями організаційно-фінансового забезпечення розвитку територіальних громад опікуються міжнародні програми та фонди: USAID DOBRE, U-LEAD, DESPRO, SKL, PLEDDG, програма Ради Європи

«Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні», DECIDE та інші; Державний фонд регіонального розвитку; місцеві цільові програми, державні цільові програми з розвитку щодо автомобільних доріг, інформатизації, енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, тощо. Важливим джерелом фінансових ресурсів для розвитку ОТГ можуть бути кошти залучені від фізичних та юридичних осіб у межах фінансування певних проектів, кредитні кошти та кошти залучені з інших джерел передбачених законодавством. Необхідно відзначити, що зміни внесені до Бюджетного та Податкового кодексів, а також ряду інших нормативно-правових актів створили умови для забезпечення спроможності територіальних громад.

Слід відмітити, що залучення фінансових ресурсів із більшості зовнішніх джерел вимагає від територіальних громад не лише наявності документації з реалізації певного проекту, але й розроблення стратегії їх розвитку та плану заходів з її реалізації. Така вимога відповідає рекомендаціям Мінрегіону із наказу «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» від 2016 р. [10]. Згідно цих рекомендацій, в основі планування соціально-економічного розвитку громади лежить модель програмно-цільового управління, тобто кожна громада має сформувати систему прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку (стратегії, плани, програми, тощо). Варто зауважити, що ці стратегії та програми мають відповідати засадам Державної стратегії регіонального розвитку на 2021- 2027 роки [23], яка передбачає зміну підходу до реалізації державної політики на та визнання її об'єктом територію зі специфічним набором соціальних, просторових, екологічних та економічних особливостей.

Зазначимо, що конкурентоспроможність територіальних громад є однією з основних цілей формування стратегій їх розвитку. Стратегія територіальних громад передбачає визначення довгострокових, середньо та короткострокових

цілей розвитку громади, які мають реалізовуватись на основі планів, проектів та програм, які спрямовані на досягнення її стратегічних цілей. Стратегія оформлюється з врахуванням ряду вимог (додаток А), що направлені на підвищення її ефективності.

Основні етапи розробки стратегій територіальних громад (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Основні етапи розробки стратегічного плану розвитку територіальних громад

Джерело: [10].

Перший етап (організаційний) починається із готовності влади та громади професійно працювати над підготовкою місцевої стратегії. На цьому етапі приймається рішення про необхідність створення такого документу, вибираються експерти (консультанти), залучається активна громада та формується комітет стратегічного планування (експертний комітет), а також розробляється графік роботи та створюються всі умови для забезпечення організованого системного процесу.

Другий етап передбачає дослідження середовища, пов'язаний із діагностикою стану розвитку території, виявленням проблем та можливостей у громаді. Він опирається на дані статистики та опитування. Важливим компонентом цього етапу є компетентність та інтелект залучених учасників стратегічного планування, професійність експертів (консультантів), тому що завдяки саме аналітичній роботі, з використанням об'єктивних та суб'єктивних

даних, треба створити документи, які найкращим чином відображатимуть ситуацію в території, виявлять конкурентні переваги громади, розкриють потенціал та можливості зростання територіальних громад. Аудит місцевих ресурсів та діагностика соціально-економічного потенціалу громади та визначені на основі цього аналізу її конкурентні переваги, а також виявлені проблеми (слабкі сторони) дозволять сформулювати стратегічні цілі розвитку громади. Представлення результатів аналізу та спільне обговорення з громадою допоможе у прийнятті колегіальних рішень щодо пріоритетності вирішення певних проблем громад і розробки стратегічного плану дій. Цей етап є ключовим. Результати напрацювання етапу є чи не найважливішим етапом розробки стратегії.

Третій етап — це формування планів дій. Цілі стратегії розвитку територіальної громади мають бути сформовані у такій послідовності: бачення; пріоритетний напрямок; стратегічні цілі; оперативні цілі; заходи (проекти, програми чи завдання). Оперативні цілі мусять бути представлені заходами у вигляді міні проектів чи програм із розписаними завданнями, персоніфікацією виконавців, термінами виконання та бюджетом. На цьому етапі багато залежить від консенсусу влади та учасників розробки стратегії, можливостей створення публічно приватних партнерств, пошуку зовнішніх джерел фінансування для реалізації цілей стратегії у майбутньому.

Четвертий етап - це заключний етап у процесі розробки стратегії, але стартовий етап у процесі її реалізації. Заключний етап включає: процедуру затвердження стратегічного плану та організацію роботи з моніторингу за його реалізацією. Після затвердження стратегічного плану необхідно організувати систему моніторингу та забезпечити щорічне звітування перед громадськістю. Для цього варто розробити індикатори, за якими буде проводитись моніторинг і вимірюватись успішність виконання заходів та досягнення цілей. Виявлені у процесі моніторингу відхилення можуть коригуватися. Найбільш придатними до коригування є оперативні цілі, заходи, проекти та програми, терміни їх

виконання та обсяги і джерела фінансування, найменше – пріоритетні напрями. Зміна пріоритетних напрямів тягне за собою зміну стратегічного плану.

Обов'язковою вимогою реалізації стратегії розвитку територіальних громад є звітування про поетапну реалізацію стратегії. Однак, наскільки успішні ці відносини варто оцінювати за критеріями, відображеними в додатку Б.

Сьогодні громади активно розробляють стратегії, однак їх якість не відповідає вимогам і не забезпечує функціональної значимості цього документу. Таке становище пов'язане із низкою проблем, серед яких відзначимо наступні:

1. Процес створення стратегій, планів, програм має ознаки формальності і не може бути ужитковою інструкцією для дій місцевої влади та громади, а отже не несе в собі реальної користі й не направлений на розвиток.

2. Не реалістичність впровадження визначених пріоритетів, оскільки часто передбачені заходи чи проекти не мають прив'язки до наявних у громаді ресурсів.. Розосередження уваги на велику кількість проблем, які потребують вирішення і не здатність виявити найнагальніші з них, а також фокус на «залатування дір», замість уваги до створення точок зростання, призводить до неможливості реалізувати задекларовані пріоритети та конкретні заходи з їх реалізації. У цьому контексті варто також зауважити невідповідність стратегічних документів від цільових програм розвитку, які є одним з основних інструментів розвитку громад. Доволі часто створені стратегічні пріоритети жодним чином не перетинаються із цільовими програмами, а тому останні не можуть розглядатись як джерело для залучення коштів.

3. Низький рівень залученості громадськості та особливо представників бізнесу до розробки стратегій, що знижує якість та реалістичність впровадження запланованих заходів та проектів. Це обумовлює невідповідність очікувань населення щодо результатів, а також значні проблеми із реалізацією проектів, у яких не зацікавленні інвестори.

4. Нерозуміння громадами своїх конкурентних переваг, що призводить до помилок у визначенні пріоритетів розвитку. У більшості громад ця проблема пов'язана із відсутністю кваліфікованих кадрів, що могли б створювати якісні стратегії, базуючись на сучасних знаннях і доведеній практиці.

5. Низька якість моніторингу стратегії, який, як правило, здійснюється шляхом представлення звіту з загальною інформацією щодо поточної діяльності органів місцевого самоврядування і не містить даних про очікувані результати реалізації операційних цілей стратегії згідно визначених часових орієнтирів та індикаторів.

Ці та інші проблеми стратегування розвитку громад можуть бути вирішені у разі залучення до процесів розробки стратегій наукових та інших організацій, а також експертів-представників регіональних органів влади. Прикладом такої практики є активна участь департаментів економічної політики при обласних державних адміністраціях, що володіють достатнім досвідом та кадровим забезпеченням для надання допомоги громадам, що уперше стикаються з необхідністю визначення стратегічних пріоритетів, конкурентних переваг та заходів не тільки щодо вирішення нагальних соціально-економічних проблем, а й нарощення потенціалу громад.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Аналіз цільових пріоритетів стратегій розвитку територіальних громад як основа конкурентоспроможності

Глобалізаційні процеси, що призвели до інтеграції діяльності в багатьох сферах господарювання, сприяли посиленню конкуренції між територіями як на національних так і на світовому рівнях. Це, в свою чергу, окреслило потребу коригування та удосконалення стратегій розвитку територій, у тому числі в частині визначення орієнтирів, які конкретизуються у стратегічних цілях.

Проаналізуємо цілі, визначені у стратегіях розвитку різних рівнів. У «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.» визначено генеральний вектор сталого розвитку регіонів та конкретизовано такі стратегічні цілі (окреслені раніше у «Цілях сталого розвитку України до 2030 р.», затверджених Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722) [11]:

I. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах.

II. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

III. Розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Ці цілі мають бути орієнтиром при формулюванні стратегій регіонального розвитку. Розглянемо, як вони реалізуються на регіональних рівнях на прикладі Сумської області. У «Стратегії регіонального розвитку Сумської області на 2021–2027 рр.» сформульовані такі стратегічні цілі [12]:

1. Розвиток регіональної економіки на засадах смарт-спеціалізації.
2. Розвиток регіональної інфраструктури.
3. Розвиток людського капіталу.

Якщо порівняти ці цілі з цілями попередньої Стратегії-2020 регіонального розвитку (1. Розвиток економічного потенціалу. 2. Розвиток сільських територій. 3. Розвиток людського капіталу) [13], то слід відзначити їх коригування в бік узгодження з загальнодержавними. В той же час, якщо «Ціль

II Підвищення рівня конкурентоспроможності» узгоджена з першою ціллю регіональної стратегії, то екологічна проблематика (зазначена у Цілі I) залишається поза увагою на стратегічному і оперативному рівнях у регіоні.

Проаналізуємо цілі, окреслені у стратегіях територіальних громад Львівського регіону. Фрагмент дослідження (поданий у додатку В) наочно демонструє, що не всі стратегічні пріоритети, визначені на вищих рівнях управління, враховані у громадах. Зокрема, смартспеціалізація, яка є однією з актуальних у сучасних світових практиках, відсутня у переважній більшості стратегічних рішень на місцях. Це стосується й інфраструктури та багаторівневогорядування.

Проблеми неузгодженості цілей у стратегіях різних рівнів полягають у відмінних підходах до підготовки стратегій (про це зазначає Шевченко О.В. [7]), а також, у недосконалості механізму цілепокладання. Першу проблему можна вирішити шляхом удосконалення методичних вказівок до розроблення стратегій розвитку (наприклад, таких як [18; 19]). Друга – залежить не тільки від формалізації процесу стратегування, а й від рівня професіоналізму розробників стратегії, адже необхідно, враховуючи пріоритети стратегій вищих рівнів, забезпечити траєкторію розвитку, що ґрунтуватиметься на унікальних особливостях території. З цією метою до процесів цілепокладання необхідно залучати широке коло стейкхолдерів (представників наукової спільноти, освіти, бізнесу, фінансової сфери, місцевого самоврядування, молоді, громадськості тощо), а також ЗМІ. Такий підхід, на наш погляд, дозволить підвищувати рівень конкурентоспроможності вітчизняних територій на національному рівні на основі виокремлення їх унікальних особливостей при одночасному взаємоузгодженні цілей у стратегіях розвитку різних рівнів.

Досліджуючи територіальні громади, людський ресурс доцільно виділити в окрему групу, як усвідомлення вирішальної ролі людей в розвитку територіальної громади та необхідності здійснення інвестицій у їх розвиток. Він є визначальною конкурентною перевагою соціально-економічного розвитку територіальної громади. Однією з основних функцій територіальних громад є

організація надання та фінансування соціальних послуг в сфері освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту та соціального забезпечення, фізкультури та спорту, тощо. Від якості наданих послуг залежить якість формування людського ресурсу. Важливою складовою людського ресурсу на рівні територіальної громади є організаційно-управлінські компетенції органів місцевого самоврядування, що забезпечують ефективність управління громадою.

Отже, конкурентоспроможнішою слід вважати громаду яка має краще ресурсне забезпечення свого розвитку та ефективніше порівняно з іншими громадами його використовує.

Територіальні громади конкурують між собою за залучення інвестиційних, фінансових, людських та інших видів ресурсів, ефективно чи неефективно їх використовують, тому їм важливо ідентифікувати власні ресурси, оцінити їх достатність та проблеми використання, виявити нестачу певних видів ресурсів, локації зосередження ресурсів в яких громада має потребу, з'ясувати конкурентів за ці ресурси, їх інтереси, правила конкуренції, налагодження комунікацій та забезпечення організаційно-інформаційного супроводу.

В умовах проведення реформи бюджетної децентралізації найчастіше територіальним громадам доводиться конкурувати за фінансово-інвестиційні ресурси. Побудова алгоритму конкуренції територіальної громади за фінансовоінвестиційні ресурси дозволить з'ясувати необхідні завдання та послідовність дії територіальної громади (рис. 2.1):

Побудова методичного підходу до оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад базується на дотриманні ключових принципів, серед яких:

- відповідність напрямків та критеріїв оцінювання поставлених меті;
- надійність, доступність та достовірність інформаційних джерел, що використовуються для здійснення аналізу;

- обґрунтованість вибору методів та показників оцінювання, відповідність їх меті дослідження;
- співставність у часі вибраних показників, що дозволить з'ясувати динаміку та темпи змін досліджуваного об'єкту;
- повнота охоплення – вибрані напрямки та показники повинні охоплювати різні аспекти конкурентоспроможності територіальних громад;
- імплементація – проведена оцінка повинна мати практичне значення для територіальної громади.

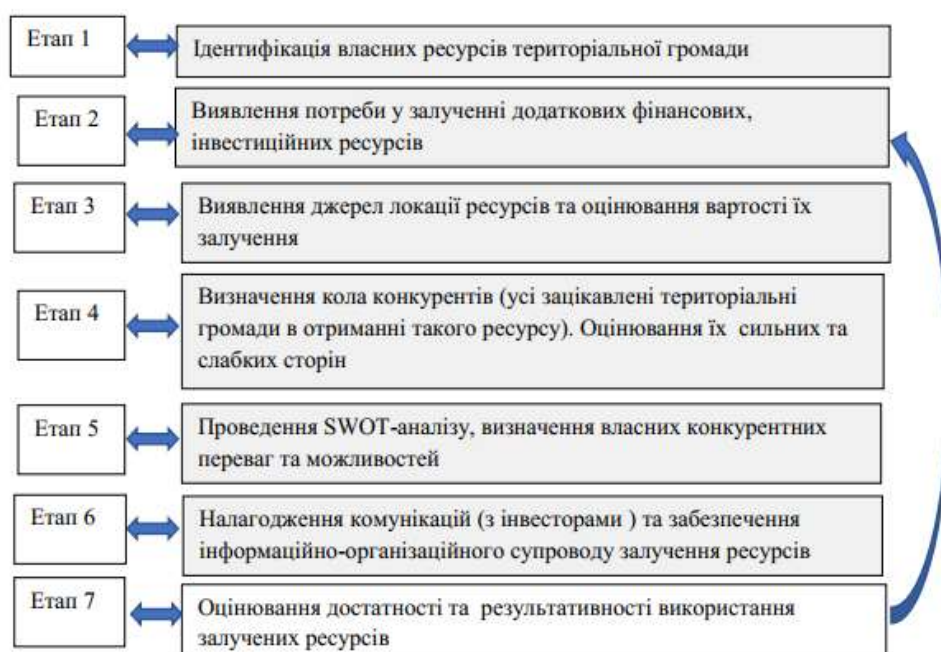

Рис. 2.1. Алгоритм конкуренції територіальної громади за фінансові, інвестиційні ресурси

Джерело: [10].

Створення та подальше посилення конкурентних переваг – це прямі функції менеджменту на державному, галузевому та регіональному рівні, а конкурентоспроможність формується у процесі вдосконалення управлінської діяльності, концептуалізації професіоналізації, посилення управлінської складової, впровадження управлінських інновацій.

У 1963 році у Гарварді професор К. Ендрюс вперше запропонував метод структуризації та оцінювання інформації, який отримав назву SWOT-аналіз. Назва цього методу складена із початкових літер об'єктів стратегічного аналізу: S – Strength – сильні сторони; W – Weakness – слабкі сторони; O – Opportunities – можливості; T – Threats – загрози [1].

Методологія SWOT передбачає першочергове виявлення сильних та слабких сторін і подальше встановлення між ними взаємозв'язків, які можуть бути використані для формулювання стратегії розвитку органів місцевого самоврядування в Україні. SWOT-аналіз – це один з найпоширеніших методів аналізу в стратегічному управлінні. Універсальність цього способу дає змогу використовувати його різнобічно для вивчення унікальних властивостей об'єктів: аналіз продукції, підприємства, конкурентного середовища, розвитку держави, міста, регіону тощо [2].

Але важливо акцентувати, що SWOT-аналіз покликаний згенерувати успішні й загрозливі ситуації для певної інституції, сформулювати базис для їх попередження з метою ефективного втілення в реальність задекларованих планів. SWOT-аналіз не містить конкретизованої фінальної інформації для прийняття управлінських рішень, але він надає змогу систематизувати й раціоналізувати процес обмірковування сукупності інформації з метою прийняття найбільш вдалих рішень [3].

Слід зауважити, що вже на першому етапі SWOT-аналізу, коли вивчаються конкурентні переваги, поряд із ціною, прогресивністю технології, вартістю ресурсів, станом основних виробничих фондів об'єктом дослідження є й кваліфікація кадрів, а також, власне система менеджменту органів місцевого самоврядування [4, с. 42]. Основним загрозливим чинником в умовах сьогодення виступає протидія ризикам воєнного часу в Україні, що, в свою чергу, вимагає від органів місцевого самоврядування кооперації та вжиття оперативних заходів в контексті стабілізації фінансування пріоритетних напрямків розвитку певної громади (громад), залежно від обсягів заподіяної

шкоди, руйнації інфраструктури та житлових об'єктів, а також динаміки внутрішньої міграції.

Використовуючи методологію SWOT-аналізу та домінанти фіскального федералізму органи місцевого самоврядування матимуть змогу задіяти мультиаспектний спектр фіскальних інструментів стимулювання економічної активності в регіоні, в т.ч. міжнародного рівня. Органи місцевого самоврядування комплексніше повинні бути долучені до процесу адміністрування майнових податків, зокрема вони мають отримати додаткові повноваження у цій сфері: найбільш оптимальною на даному етапі видається модель кооперативного (спільного) адміністрування місцевих податків органами місцевого самоврядування та контролюючими органами, при цьому передача окремих повноважень територіальним утворенням в частині адміністрування має відбуватися за згоди (згідно рішення) місцевої ради [5]. Повертаючись до головних аксіом SWOT-аналізу зазначимо про його корисність в контексті імплементації для Тернопільської міської територіальної громади (табл. 2.1).

Вирішення цих проблем, на нашу думку, можливе за умови реформування міжбюджетних відносин шляхом забезпечення органів місцевого самоврядування достатнім обсягом власних доходних джерел, необхідним обсягом надходжень загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів, зменшення обсягу міжбюджетних трансфертів, збільшення частки їх нецільової частини (дотацій). Необхідним є підвищення прозорості бюджетного процесу на всіх рівнях бюджетної системи, без чого неможливою є реалізація відповідного принципу самостійності. Зокрема, мають бути також ужиті заходи, спрямовані на вирішення проблеми непублічності управління місцевими бюджетами, їх доходними та видатковими частинами. Для цього необхідно зацікавити органи місцевого самоврядування в результатах своєї роботи, залучити населення для вирішення проблем відповідної місцевості.

Таблиця 2.1

Імплементація аксіом SWOT-аналізу для пріоритетів розвитку Львівської міської територіальної громади

S Сильні сторони	W Слабкі сторони
Зручне географічне розташування та транспортне сполучення; Відсутність потужних джерел промислового забруднення; Наявність навчально-наукового потенціалу; Співпраця з міжнародними організаціями у сфері місцевого соціально-економічного розвитку; Сприятливі умови для розвитку новітніх сфер економіки, зокрема ІТ-галузі; Мотивація органів місцевого самоврядування у контексті нарощування фіскального потенціалу; Інформаційна база щодо суб'єктів фіскального простору; Бажання позитивних змін та патріотизм територіальної громади.	Низький рівень ефективності адміністрування податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки; Централізований підхід по фіскального адміністрування; Наявність необґрунтованих пільг в оподаткуванні; Дефіцит (відтік) кваліфікованих людських ресурсів; Обмежена інформація щодо власності як об'єкту оподаткування; Недостатній рівень бюджетно-податкової автономності; Регіональні органи ДПС України мають недостатній ресурс і мотивацію для адміністрування податкових платежів; Знос матеріальних виробничих активів для цілей оподаткування.
O Можливості	T Загрози
Запровадження фіскальних преференцій для перспективних суб'єктів підприємницької діяльності; Ефективне адміністрування місцевих податків і зборів, оскільки органи місцевого самоврядування краще поінформовані про майно та активи платників;	Залежність місцевого бюджету від трансфертних потоків між бюджетами різного рівня; Витрати на оновлення даних реєстрів нерухомого майна з урахуванням змін кон'юнктури ринку; Шахрайські схеми та корупційні явища в оподаткуванні;

Важливим етапом проведення оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад є визначення напрямків та показників оцінювання, які б відповідали поставленій меті (табл. 2.2).

Більшість ресурсів, якими володіють територіальні громади є вичерпними, а тому потребують нарощення та ведення конкурентної боротьби за їх залучення (за інвестиції, мешканців, фінансові ресурси тощо).

Таблиця 2.2

Показники оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад

Напрямки		Показники
фінансово-економічні ресурси	підприємницькі ресурси	кількість суб'єктів господарювання; кількість ФОП, податкові надходження до місцевих бюджетів; надходження до місцевих бюджетів єдиного податку; надходження до місцевих бюджетів ПДФО; надходження до місцевих бюджетів акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів
	фінансово-бюджетні ресурси	рівень дотаційності бюджетів (базова/реверсна дотація) доходи місцевого бюджету на одного мешканця; частка місцевих податків в дохідній частині місцевих бюджетів; частка власних доходів в загальних доходах місцевих бюджетів; частка трансфертів в загальних доходах місцевих бюджетів
	інвестиційні ресурси	Обсяги капітальних видатків, частка капітальних вкладень у доходах бюджетів; кошти ДФРР, субвенція соціально-економічного розвитку, частка приватних інвестицій, частка іноземних інвестицій, грантові кошти тощо
	природні ресурси	рентна палата за використання природних ресурсів; земельний податок з юридичних осіб; земельний податок з фізичних осіб
	інфраструктурні ресурси	податок на майно; податок на нерухоме майно; орендна плата з юридичних осіб та фізичних осіб; субвенція на розвиток інфраструктури
людський ресурс	соціально-демографічна структура	чисельність населення, щільність населення, динаміка приросту населення, міграційний приріст населення
	формування людського ресурсу	видатки бюджету на одну особу; видатки освіти на одного учня; видатки охорони здоров'я на одну особу; видатки ЖКГ на одну особу; видатки соціального захисту та соціального забезпечення на одну особу. освітня субвенція місцевим бюджетам з державного бюджету; медична субвенція місцевим бюджетам з державного бюджету; видатки з місцевого бюджету на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»

Продовження таблиці 2.2.

	управлінські ресурси	частка видатків органів місцевого самоврядування в доходах бюджету; видатки органів місцевого самоврядування на особу; оплата за надання адміністративних послуг
--	----------------------	---

Конкурентоспроможність територіальних громад прямо залежить від функціонування на їхній території суб'єктів господарювання, які є основними платниками податків до місцевих бюджетів.

Важливо відмітити, що на даний час значно зросли фінансові ресурси підтримки розвитку громад. При цьому проєкти, що фінансуються з державного бюджету України, мають відповідати пріоритетам стратегії регіонального розвитку та плану заходів щодо її реалізації. У 2015 році прийнято наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України щодо відбору інвестиційних програм та проєктів регіонального розвитку для подальшої реалізації за кошти Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Зокрема, у Порядку зазначено, що проєкт має бути спрямований на розвиток, а для цього заявник проєкту має визначити проблему, націлитися на її вирішення та забезпечити очікувану кількісну реалізацію та відповідати за демонстрацію об'єктивних та якісних результатів та проєктних інновацій. Регіональний комітет, який оцінює проєкт, несе відповідальність за визначення, серед іншого, актуальності проєкту та соціально-економічних ефектів від його реалізації.

2.2. Оцінювання конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад Львівської області

Конкурентоспроможність територіальних громад прямо залежить від функціонування на їхній території суб'єктів господарювання, які є основними платниками податків до місцевих бюджетів. Для більшості сільських ОТГ області характерним є низька якість комунальної, транспортної інфраструктури, поганий бізнес-клімат, що сприяло зосередженню підприємницьких структур в

обласному центрі, та більш розвинених приміських територіях. Для ОТГ Львівської області характерна значна диференціація податкових надходжень до місцевих бюджетів на одного мешканця – у 2020 р. - 15 разів (мах. Славська ОТГ - 11823,7 грн. на особу – min. Новоміська ОТГ - 779,1 грн. на особу), а у 2020 р. диференціація зросла майже до 18 разів! (мах. Славська ОТГ - 18576,7 грн. на особу – min. Новоміська ОТГ – 1035,6 грн. на особу). Також значною є диференціація за єдиним податком (15,2 рази). За цим показником істотно дистанціюється від інших громад Підберізцівська ОТГ (2734,7 грн. на особу при середньому 518,9 грн. на особу) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники економічної діяльності суб'єктів господарювання ОТГ Львівської області, 2020-2022 рр.

	кількість ФОПів, осіб	податкові надходження місцевих бюджетів в на особу, 2022 р., грн.	ПДФО на особу, 2022 р., грн.	єдиний податок на особу, 2022 р., грн.	темп зростання податкових надходжень 2022 до 2020 рр., %	темп зростання ПДФО, 2022 до 2020 рр., %	темп зростання єдиного податку, 2022 до 2020 рр., %
Бабинська	34	3141,2	753,8	194,9	117,0	113,4	253,6
Бісковицька	45	2091,1	1238,9	282,4	128,7	151,1	156,4
Вільшаницька	23	1532,4	730,7	502,1	164,9	157,3	239,7
Воле-Баранецька	43	1100,1	637,2	212,7	130,3	148,7	123,7
Дублянська	24	6221,4	5091,8	359,8	309,3	635,7	104,6
Заболотцівська	21	5719,4	4188,3	523,5	192,6	264,9	79,7
Луківська	29	1237,0	743,1	180,9	148,8	199,8	175,6
Міженецька	19	1309,5	640,6	202,3	115,7	111,6	199,0
Новокалінівська	60	4849,3	3675,6	310,9	151,1	148,8	153,0
Новоміська	49	1035,6	515,1	180,9	132,9	135,5	163,1
Новострілищанська	21	2551,9	1191,0	425,8	101,5	174,5	80,5
Тростянецька	66	4962,5	1911,0	645,7	118,6	148,6	107,5
Чукв'янська	26	1722,2	1078,0	218,5	139,3	165,7	143,8
Ходорівська	208	2960,2	1513,1	564,6	133,1	137,0	107,3
Мостиська	179	2762,2	2083,2	521,7	115,3	139,9	133,2
Судовишлянська	90	2357,7	1117,8	512,6	127,9	138,6	128,5
Нижанковицька	20	2222,7	1427,9	231,4	136,4	127,3	129,3
Давидівська	102	7443,6	3256,7	1011,8	158,9	151,3	153,2

Продовження таблиці 2.3

Жовтанецька	70	4693,6	3419,5	564,7	138,5	145,5	193,7
Шегинівська	44	4871,6	2413,6	343,8	121,7	147,4	102,3
Великолюбінська	79	4364,2	3259,4	505,3	237,0	411,5	93,4
Магерівська	58	1441,2	918,5	327,3	135,3	125,6	163,4
Розвадівська	81	2572,2	1060,8	533,4	143,5	154,9	146,0
Волицька	18	6761,6	3516,9	366,4	128,0	203,2	114,1
Підберізіцівська	46	7742,1	1828,9	2734,7	200,2	254,7	446,7
Солонківська	87	10397,9	1820,2	937,9	135,2	54,9	59,7
Щирецька	96	2574,6	1268,1	664,6	160,8	150,2	203,8
Рудківська	111	2647,7	1011,5	463,9	188,1	146,4	172,1
Славська	70	18576,7	17167,3	544,4	157,1	158,3	245,2
Великомостівська	113	3444,6	2699,5	299,6	135,1	139,1	138,0
Воютицька	63	1355,3	758,3	245,1	125,3	124,8	131,2
Кам'янка-Бузька	149	6028,9	4187,2	806,6	136,9	145,1	131,4
Мурованська	77	7082,8	2669,4	968,1	164,5	188,4	177,9

Важливою умовою успішного розвитку територіальних громад є їх фінансова спроможність. У 2020 році ОТГ Львівської області характеризувались порівняно високим рівнем трансфертної залежності від державного бюджету (середній рівень дотаційності області 63,2%). У шести ОТГ рівень дотаційності вище 80% (рис.2.3). Три громади: Славська, Кам'янка-Бузька та Солонківська у 2020 р. перерахували реверсну дотацію до державного бюджету. У 2022 р. рівень дотаційності територіальних громад області скоротився до 52,9 %, а рівень дотаційності вище 80% спостерігався лише у Воле-Бранецькій ОТГ 80,5 %, натомість у Славській ОТГ, Підберізіцівській ОТГ, Кам'янка-Бузької ОТГ рівень дотаційності є істотно низьким- близько 30%. Частка місцевих податків та зборів у доходах громад є сильно диференційованою від 5,8 % у Славській ОТГ до 49,5% у Дублянській ОТГ. Серед усіх ОТГ області виділяється Славська ОТГ, рівень доходів (без трансфертів) на одну особу якої у 2022р. становив - 18744, 5 грн. при середньому по області – 4754 грн. Стрімкий розвиток громади зумовлений туристичнорекреаційним потенціалом та потужними інвестиціями у розвиток гори Захар Беркут. Водночас територіальна громада постійно зіштовхується з проблемами уникнення оподаткування зі сторони місцевого малого бізнесу, садиб зеленого туризму. Найвищими темпи зростання власних доходів на особу

у 2020/2022 рр. були у Дублянської ОТГ - 323 %, Підберізіцівської ОТГ -256 % (додаток Д).

Однак слід зауважувати, що місцеві та регіональні органи влади активно конкурують за залучення інвесторів, у тому числі іноземних (проведення форумів, введення у своїх структурах профільних відділів, чи посад спеціалістів, розробка інвестиційних паспортів, організація зустрічей з інвесторами, створення інвестиційно-інформаційних центрів, тощо.) Проблеми виникають через відсутність чіткої стратегії, недостатньої кваліфікації відповідальних осіб та через низьку якість інвестиційних документів. Процес залучення інвестицій досить часто плутають із участю у грантових конкурсах.

Реформа децентралізації влади створила сприятливі умови в регіонах для розвитку інфраструктури ОТГ. Громади володіють адміністративною, транспортною, соціальною інфраструктурою (школами, дитсадками, клубами), яка нерідко погано сформована, застаріла й така, що не відповідає демографічній ситуації та фінансовим можливостям її утримання місцевими органами влади. Шляхом до підвищення ефективності управління комунальним майном ОТГ є його оренда та справляння майнових податків. У 2022 р. податок на майно був найвищими у Тростянецькій ОТГ –1593,7 грн. на особу, найнижчим у Магерівській ОТГ -130,1 грн на особу.

Важливою складовою майнових податків ОТГ є податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Місцеві органи влади самостійно регулюють ставки оподаткування за цим податком і хоча справляння його зумовлене певними труднощами, які пов'язані з визначенням об'єктів оподаткування (житлова чи комерційна нерухомість), базою оподаткування, визначення кола пільговиків та обґрунтування оптимізації надання пільг, його мобілізація дає можливість суттєво розширити власну фінансову базу багатьох органів місцевого самоврядування.

Державним інструментом підтримки розвитку інфраструктури територіальних громад є субвенція з державного бюджету на розвиток інфраструктури ОТГ, що запроваджена, починаючи з 2016 року. Сума субвенції

для кожної ОТГ – індивідуальна та розраховується, виходячи з площі та чисельності сільського населення відповідної ОТГ.

Хоча у попередні роки субвенція себе виправдала, за її рахунок було здійснено видатки на розвиток низки об'єктів освіти, дорожньо-транспортної інфраструктури, закупівлю спеціалізованих транспортних засобів тощо, проте існуючий розподіл субвенції має низку недоліків, а саме:

- існуюча формула розподілу позбавлена елементів конкуренції між територіальними громадами;
- діючий розподіл коштів сприяє нерівності у розвитку між новоствореними ОТГ та тими, які були створені раніше (2017-2019 роках). Це наслідок непропорційного щорічного збільшення кількості ОТГ та виділених з державного бюджету коштів на інфраструктурну субвенцію;
- об'єднані територіальні громади практично не використовують кошти субвенції для залучення приватних інвесторів, тобто на розроблення проектної, містобудівної та планувальної документації, переважно їх витрачають на капремонт та реконструкцію соціальної інфраструктури (шкіл, фельдшерських пунктів і т. д.) та доріг.

Іншим видом ресурсів, що дозволяють підвищити конкурентоспроможність територіальних громад є природні ресурси. До бюджетів ОТГ зараховується 100% рентних платежів за користування надрами. За 2019-2021 роки рентні платежі, що надійшли до бюджетів ОТГ Львівської області зросли у 8 разів. Цікавим є той факт, що майже 30% цих надходжень у 2020 р. надійшло до бюджету однієї Шегинської ОТГ.

Спостерігається тенденція зростання обсягу надходжень від плати за землю до бюджетів ОТГ, однак частка цих надходжень є незначною. Резервом збільшення надходжень від цього податку є оновлення нормативно-грошової оцінки земельних ділянок, запровадження повного обліку земельних ресурсів громад, проведення інвентаризації платників податків тощо.

Другий напрямок оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад пов'язаний з людським ресурсом, що є основною конкурентною

перевагою територіальних громад. Важливим критерієм людського ресурсу територіальної громади є її соціально-демографічна структура. Молоді люди, громадські активісти є своєрідними імпульсами розвитку територіальної громади. Значна частина дітей, молоді у демографічній структурі територіальної громади свідчить про її успішність та потенціал розвитку, тоді ж бо як старіюча громада є результатом негативних тенденцій соціально-економічного розвитку громади. Також малочисельні територіальні громади мають менші можливості та потенціал розвитку. Нажаль, у Львівській області майже третина (27,5%) ОТГ, що функціонували у 2020 році, – це громади з чисельністю населення менше 5 тис. осіб і лише 5 % ОТГ з населенням більше 20 тис. осіб. Серед ОТГ Львівщини, що сформовані у 2017-2019 рр. лише 20 % складають міські громади. ОТГ Львівської області є густозаселеними, середня площа яких є вдвічі меншою середньо українського значення.

Основну частку видатків місцевих бюджетів складають видатки на освіту (для більшості громад це дошкільна та загальна середня освіта). Проблемою розвитку є розгалужена мережа освітніх закладів, що не відповідає демографічній ситуації в громаді та сприяє зростанню видатків місцевих бюджетів на її утримання. Підтвердженням цього є перевищення розрахункової наповнюваності класів над фактичною, що створює проблеми фінансування загальної середньої освіти та змушує місцеві органи влади приймати рішення щодо оптимізації освітньої мережі.

Практично усі ОТГ мають чимало викликів, пов'язаних з управлінням людськими ресурсами, пошуком професійних кадрів. Добрий клімат всередині колективу, чітка постановка завдань і контроль сприяють швидкому становленню громади і наданню якісних послуг її мешканцям, інвестиційному розвитку громади. Однак часто проблемою системи місцевого самоврядування є невідповідність між власними доходами місцевих бюджетів та видатками на органи місцевого самоврядування: у 2020 р. частка видатків на органи місцевого самоврядування у власних доходах місцевих доходів варіювала від 16,6 % у Чуквянській ОТГ до 86,4 % у Воле-Баранецькій ОТГ. Проте впродовж

2022 року спостерігалась позитивна тенденція зниження частки видатків на державне управління у видатках бюджетів ОТГ Львівської області у 23 з 35 аналізованих ОТГ, зокрема у Грабовецькій ОТГ – на 12,3 %, Мостиській ОТГ на 8,9 %, Новострілищанській ОТГ на 8,5 % (рис. 2.2.).

Рис.2.2. Частка видатків на державне управління у видатках ОТГ Львівщини, 2020- 2022 р.

Джерело: [5].

Здійснивши аналіз конкурентних переваг ОТГ Львівської області, можна зробити висновок, що ОТГ, які утворені у перший рік реформи децентралізації, є менш конкурентоспроможними (за винятком Заболотцівської ОТГ та Тростянецької ОТГ). Формування у наступні роки конкурентоспроможніших ОТГ свідчить про те, що громади зуміли проаналізувати помилки та винести уроки формування ОТГ. Більшість ОТГ, що мають високу фінансово-економічну перевагу є конкурентоспроможними за людськими ресурсами та демонструють високі результати у наданні адміністративних та соціальних послуг, однак окремі громади, а саме Славська ОТГ, Тростянецька ОТГ, маючи значні ресурсні переваги, зокрема фінансових ресурсів, витрачають велику частку доходів на утримання органів місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНУ

Ефективність територіальних громад, яка й визначає рівень їх конкурентоспроможності, базується на наявності ефективної системи управління, завданням якої є оптимальне використання наявних ресурсів для забезпечення покращення добробуту населення, розвитку малого та середнього бізнесу, реального сектора тощо. При цьому до числа основних чинників, які забезпечують конкурентоспроможність територіальних громад, відносяться ресурсне забезпечення регіону, його технологічний розвиток, наявність необхідної інфраструктури, рівень розвитку науки та освіти, рівень економічної активності, а також інноваційна спрямованість бізнес-процесів. Крім того, конкурентоспроможність територіальних громад та регіонів значною мірою залежить від їх можливості ефективно використовувати свої унікальні особливості та переваги для соціально-економічного розвитку. Загалом, конкурентоспроможність територіальних громад є досить складним поняттям, яке базується на інтегрованому підході щодо забезпечення ефективності їх розвитку за рахунок комплексного застосування усіх наявних ресурсів регіону, а також формування цільових програм і проектів, які повинні забезпечити зростання його інвестиційної привабливості в майбутньому.

Таким чином, доходимо висновку, що формування принципів конкурентоспроможності територіальних громад базується, перша за все, на засадах забезпечення належного рівня соціально-економічного потенціалу громади. При цьому необхідно зазначити, що ключові елементи, котрі формують інвестиційну привабливість або інфраструктурне забезпечення громади, накінець впливають на соціально-економічний розвиток територіальної громади та забезпечують зростання рівня та якості життя населення. Саме тому при формуванні моделі забезпечення

конкурентоспроможності територіальних громад необхідно у якості базового критерію приймати їх соціально-економічні характеристики (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Модель забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів [11].

Дана модель може також стати основою для формування стратегії відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів шляхом розроблення та впровадження стратегічних дій, орієнтованих на інтенсифікацію розвитку економіки та соціального потенціалу даних територій. Для цього модель повинна додатково включати в себе моніторинг та оцінювання результатів упровадження стратегічного плану дій для ефективного коригування заходів з розвитку громад. Також модель може сприяти залученню інноваційних рішень та нових технологій для розвитку території, на основі чого й забезпечуватиметься відновлення конкурентоспроможності.

Необхідною умовою визначення стратегічних пріоритетів розвитку громади є врахування зовнішніх чинників її розвитку, серед яких державна економічна, соціальна, екологічна і регіональна політика, умови зовнішньоекономічної діяльності тощо. Важливу роль відіграватиме подальший курс держави на впровадження реформи децентралізації, якою передбачено

передачу значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування.

Обираючи стратегічний пріоритет розвитку територіальної громади регіону шляхом «підтягування слабких сторін», зазвичай застосовуються механізми державної підтримки. Розглянемо детально механізми підвищення конкурентоспроможності територіальних громад за рахунок державного впливу:

- «стимулюючий» (з переважанням ринкових інструментів і створенням сприятливого середовища для розвитку екологічно чистих виробництв та інших видів діяльності в екосфері);
- «жорсткий» (з використанням адміністративних і фінансово-економічних інструментів, наприклад, за допомогою жорсткої податкової політики розвитку екологічно небезпечних галузей);
- «м'який» (з встановленням, наприклад, ліберальних обмежувальних екологічних рамок, які частково впливають на темпи і масштаби екологічного розвитку).

Відзначимо, що для визначення стратегічних пріоритетів розвитку територіальних громад в контексті підвищення їх конкурентоспроможності необхідно насамперед провести якісний аудит ресурсів громади і передбачити плану заходів з реалізації пріоритетів. Такий підхід потребує впровадження діючих та інноваційних технологій та дієвих управлінських механізмів у функціональну діяльність органів місцевого самоврядування, що дозволить підвищити інституційну спроможність реформи децентралізації загалом.

В сучасних умовах децентралізації місцеві органи влади одночасно забезпечують реалізацію державної регуляторної політики і власної регуляторної політики в рамках доступних для них інструментів регуляторного впливу [21].

На сьогоднішній день територіальні громади є відповідальними за розвиток місцевої інфраструктури (закладів освіти, охорони здоров'я первинного рівня, культури) та підприємництва, покращення благоустрою,

соціального захисту, надання адміністративних послуг, планування розвитку громади та формування бюджету, залучення інвестицій, управління комунальним майном та земельними ресурсами. З огляду на це, інструментарій регулювання розвитку територіальних громад має спрямовуватись на використання наявних конкурентних переваг тер. громад та вирішення проблемних аспектів їх розвитку, які перешкоджають підвищенню їх конкурентоспроможності. Йдеться про посилення сильних сторін у розвитку ОТГ (їх переваг) і нівелювання впливу слабких сторін, зокрема, шляхом інвестування у вирішення найбільш складних та проблемних завдань соціально-економічного розвитку громад.

До найбільш актуальних напрямів підвищення конкурентоспроможності територіальних громад належить: розвиток підприємництва та формування сприятливого інвестиційного клімату і підприємницького середовища; людського потенціалу та формування збалансованого ринку праці; покращення інфраструктурного забезпечення і, відповідно якості послуг, які нею надаються, а також підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

Розвиток підприємництва та формування сприятливого інвестиційного клімату і підприємницького середовища в територіальних громадах потребує удосконалення:

- структури місцевої економіки шляхом визначення й закріплення пріоритетних видів діяльності в стратегічних документах громад, що забезпечить концентрацію уваги на її конкурентних перевагах;
- практик підтримки підприємницьких структур громад для збільшення об'ємів конкурентоспроможної продукції, зниження енергомісткості та матеріальних витрат;
- інформаційно-консультаційної підтримки суб'єктів малого і середнього бізнесу, функціонуючого в громаді;
- створення повноцінної та ефективної інфраструктури для підтримки підприємництва;

- підготовки інвестиційних пропозицій громадою для пошуку потенційних інвесторів;
 - розвиток нових організаційних форм підприємницької діяльності, в т. ч. індустріальних парків;
 - практики розробки і реалізації інвестиційних проектів на засадах публічно-приватного партнерства;
 - механізмів матеріального заохочення і підтримки місцевою владою підприємницьких структур щодо залучення об'єктів комунальної власності та необхідних земельних ресурсів;
 - практики та засобів підтримки малих підприємств у розвитку виробничої кооперації з провідними бізнес-структурами регіонального рівня.
- Стратегічно орієнтовані на сільське господарство ОТГ потребують:
- розширення повноважень територіальних громад щодо контролю та використання земельних ресурсів;
 - посилення ефективності та активізація інноваційно-інвестиційної діяльності з метою забезпечення ресурсо-ефективного і екологічно чистого виробництва (в першу чергу для формування експортної пропозиції);
 - стимулювання міжгалузевої інтеграції агропромислового виробництва і наукових інституцій;
 - створення переробних потужностей недалеко від сільськогосподарських площ для виробництва та продажу готової продукції;
 - нарощення обсягів експорту органічної сільськогосподарської продукції.

Важливим завданням також є визначення конкретних факторів, котрі впливають на забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад. При цьому, зважаючи на значні відмінності у рівні розвитку та ресурсного забезпечення різних регіонів, конкретні фактори будуть відчутно різнитися для різних територіальних громад. Тому в загальному

основні фактори відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та територій можна умовно поділити на економічні, соціальні і екологічні.

Економічні фактори включають в себе заходи зі створення нових робочих місць, залучення інвестицій та капіталу, підвищення рівня доходів населення, а також збільшення економічного потенціалу територіальної громад. Реалізація зазначених цілей передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на інтенсифікацію підтримання малого та середнього бізнесу, розвиток та широкомасштабне впровадження інноваційних технологій у бізнес-процеси, що відбуваються в регіоні, забезпечення ефективного розвитку регіональної інфраструктури тощо.

Соціальні фактори включають забезпечення для населення належного рівня доступності освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, зменшення рівня безробіття та бідності, а також підвищення рівня якості життя населення й забезпечення соціальної стабільності.

Екологічні фактори передбачають збереження та відновлення природних ресурсів регіону, зменшення негативного впливу бізнес-процесів на довкілля, забезпечення сталого використання наявних ресурсів тощо.

Важливо зазначити, що усі ці фактори є взаємопов'язаними та взаємозалежними між собою, оскільки сучасна економіка трансформується у складні соціо-екологоекономічні системи. Саме тому для забезпечення ефективності процесу відновлення конкурентоспроможності територіальних громад необхідно брати до уваги усі зазначені аспекти, на основі яких повинно здійснюватися розроблення комплексних стратегій розвитку територіальних громад.

У практичному аспекті стратегії відновлення конкурентоспроможності територіальних громад повинні формуватися на основі аналізу поточного стану та ідентифікації потенційних можливостей для розвитку регіону. Відповідно, можна визначити основні етапи формування стратегії відновлення конкурентоспроможності територіальних громад, до яких відносяться:

1. Аналіз поточного стану соціально-економічного розвитку громади – на даному етапі здійснюється усебічний аналіз стану територіальної громади, з'ясовуються основні проблеми та перешкоди для подальшого розвитку, оцінюється рівень конкурентоспроможності порівняно з іншими громадами.

2. Ідентифікація потенційних можливостей – визначаються найбільш потенційно ефективні сфери розвитку громади на основі аналізу потреб ринку та наявних її ресурсів. При цьому необхідно зазначити, що в процесі ідентифікації потрібно враховувати не лише економічний потенціал громади, але й соціальні та екологічні аспекти її розвитку.

3. Вибір стратегії відновлення – на даному етапі визначаються основні напрямки подальшого розвитку територіальної громади, а також інструменти та заходи, що будуть використовуватися для досягнення поставлених у процесі відновлення конкурентоспроможності цілей. Головними напрямками реалізації стратегій можуть бути обрані розвиток конкретних секторів економіки регіону, створення та розвиток інфраструктури, підтримання впровадження інновацій у бізнес-процеси, забезпечення збільшення доступності для населення соціальних послуг тощо.

4. Розроблення плану дій – визначення конкретних кроків та заходів, які повинні бути здійснені для забезпечення реалізації стратегії відновлення, встановлення термінів виконання визначених планів. При цьому план дій повинен бути реалістичним та детальним, враховувати фінансові, ресурсні та інші обмеження, які накладаються поточним станом розвитку територіальної громади або регіону.

5. Реалізація та моніторинг – здійснення конкретних заходів, зазначених у плані дій, а також забезпечення постійного моніторингу їх виконання. При цьому важливо враховувати динаміку змін, які можуть відбуватися в процесі реалізації стратегії, що призводить до необхідності її адаптації до зміни умов у разі потреби.

Важливо зазначити, що ключовим аспектом формування стратегії відновлення конкурентоспроможності територіальних громад є широке

залучення приватного бізнесу та громадськості до процесу реалізації даної стратегії. Врахування їхніх ідей та думок може значно сприяти процесу ідентифікації потенційних можливостей відновлення конкурентоспроможності громади. Крім того, важливого значення набуває також забезпечення координації між різними сферами державного управління, місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами, оскільки таким чином можна забезпечити ефективне виконання стратегії відновлення конкурентоспроможності.

Об'єктивною необхідністю відновлення конкурентоспроможності територіальних громад є застосування моделі конкурентоспроможності. При цьому основними факторами, на основі яких буде забезпечуватися дане відновлення, є економічні, соціальні та екологічні. Водночас, залежно від конкретних умов розвитку та ресурсного забезпечення окремої територіальної громади, деякі фактори можуть мати більшу вагу, ніж інші. В практичному аспекті відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів повинно базуватися на формуванні стратегії відновлення, котра ґрунтується на дослідженнях та аналізі основних факторів впливу на соціально-економічний розвиток територій. При цьому важливим етапом забезпечення ефективності такої стратегії є планування та розроблення конкретного плану дій з урахуванням фінансових, ресурсних та інших обмежень, які визначають можливості територіальної громади. Загалом можна стверджувати, що відновлення конкурентоспроможності регіонів та їх ефективний розвиток є складним процесом, який вимагає системного підходу та застосування економіко-математичного моделювання в процесі формування стратегії відновлення з метою забезпечення ефективності розвитку територіальних громад та регіонів у цілому.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що конкурентоспроможність територіальної громади – це її здатність конкурувати з іншими громадами за зовнішні ресурси (фінансові, інвестиційні, виробничі, трудові, соціальні, інноваційні) та якість послуг (адміністративних, соціальних та інших), які надаються як внутрішнім, так і зовнішнім споживачам. Такий підхід, з одного боку, зорієнтований на підвищення рівня ресурсозабезпеченості соціально-економічного розвитку громад, а з іншого - на покращення якості життя її мешканців.

Формування конкурентоспроможних громад можливе лише за наявності достатніх ресурсів та за умов їх ефективного використання. Подальше дослідження цієї проблематики потребує розробки методики оцінювання їх конкурентоспроможності, проведення аналізу конкурентних переваг громад та дослідження інструментів і механізмів, які дозволять посилити конкурентні позиції цих територіальних систем.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження відзначимо, що процеси цілепокладання при розробленні стратегій розвитку різних рівнів господарювання потребують вдосконалення в частині подальшої їх формалізації, а також поліпшення процедур розроблення, обговорення і оприлюднення з залученням широких кіл стейкхолдерів та ЗМІ. В перспективі, крім аналізу стратегічних документів «по вертикалі», тобто за різними рівнями управління, необхідно дослідити можливості узгодження цілей «по горизонталі», тобто між сусідніми регіонами чи громадами, що забезпечить інтеграцію і посилення внутрішніх зв'язків між ними.

Для забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні на нашу думку необхідно впроваджувати системний підхід, який включає в себе створення сприятливого інвестиційного клімату на засадах спрощення адміністративних процедур та залучення приватного капіталу в

розвиток громади, а також – регіональне планування та розробку стратегій розвитку, що враховують потреби і можливості конкретних громад.

Загалом забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні – це складний та багатогранний процес, спрямований на забезпечення сталого розвитку країни. Тому належні зусилля та відповідна підтримка з боку держави можуть допомогти територіальним громадам досягти більшої конкурентоспроможності та покращити якість життя населення.

Проведений аналіз конкурентних переваг ОТГ Львівської області, дав змогу зробити висновок, що ОТГ, які утворені у перший рік реформи децентралізації, є менш конкурентоспроможними (за винятком Заболотцівської ОТГ та Тростянецької ОТГ). Формування у наступні роки конкурентоспроможніших ОТГ свідчить про те, що громади зуміли проаналізувати помилки та винести уроки формування ОТГ. Більшість ОТГ, що мають високу фінансово-економічну перевагу є конкурентоспроможними за людськими ресурсами та демонструють високі результати у наданні адміністративних та соціальних послуг, однак окремі громади, а саме Славська ОТГ, Тростянецька ОТГ, маючи значні ресурсні переваги, зокрема фінансових ресурсів, витрачають велику частку доходів на утримання органів місцевого самоврядування.

Об'єктивною необхідністю відновлення конкурентоспроможності територіальних громад є застосування моделі конкурентоспроможності. При цьому основними факторами, на основі яких буде забезпечуватися дане відновлення, є економічні, соціальні та екологічні. Водночас, залежно від конкретних умов розвитку та ресурсного забезпечення окремої територіальної громади, деякі фактори можуть мати більшу вагу, ніж інші. В практичному аспекті відновлення конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів повинно базуватися на формуванні стратегії відновлення, котра ґрунтується на дослідженнях та аналізі основних факторів впливу на соціально-економічний розвиток територій. При цьому важливим етапом забезпечення ефективності такої стратегії є планування та розроблення конкретного плану

дій з урахуванням фінансових, ресурсних та інших обмежень, які визначають можливості територіальної громади. Загалом можна стверджувати, що відновлення конкурентоспроможності регіонів та їх ефективний розвиток є складним процесом, який вимагає системного підходу та застосування економіко-математичного моделювання в процесі формування стратегії відновлення з метою забезпечення ефективності розвитку територіальних громад та регіонів у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синчук І. В. Вплив SWOT-аналізу на прийняття управлінських рішень в умовах фінансової кризи. Молодий вчений. 2016. № 3 (30). С. 174–178.
2. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підруч. Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. К.: Вид-во КНЕУ, 2004. 699 с.
3. Сафонов Ю. М. Методологія застосування SWOT- та PEST-аналізу для оцінки конкурентоспроможності менеджменту на прикладі морегосподарського комплексу України. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2020. Том 19. № 3 (46). С. 36–47.
4. Вдосконалення механізму адміністрування місцевих податків: тези з обговорення. Децентралізація. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16898>
5. Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Латинін М. А., Погайдак О. Б., Співак С. М. Особливості формування добровільних конкурентоспроможних об'єднань територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та перспективи моделювання процесу. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2 (57). С. 1–8.
6. Аналіз фінансових показників 872 ОТГ у розрізі 24 областей: рейтинг за січень-вересень 2020. URL.: <https://decentralization.gov.ua/news/13008>
7. Аналітичний звіт. Регіональний розвиток України. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/157/Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01.09.2017__1_.pdf.
8. Андрушків Б.М., Кирич Н.Б., Латинін М.А., Погайдак О.Б., Співак С.М. Особливості формування добровільних конкурентоспроможних об'єднань територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та перспективи моделювання процесу. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2(57). С. 1-8.
9. Антикорупційний портал. URL: <http://corr.com.ua/rozsliduvannya>

10. Баймуратов М. Правовий статус територіальної громади в Україні: теоретичні та практичні проблеми. Муніципальний рух: новий етап розвитку: матеріали VII Всеукр.муніципальних слухань «Муніципальний рух в Україні – 10 років розвитку» (м. Бердянськ, 6-8 вересня,). К.: Логос, 2002. С. 368- 371.
11. Баймуратов М.О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України. Муніципальне право України: під. / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. К., 2001. С. 122–123.
12. Беновська Л.Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. Регіональна економіка. 2018. № 1. С. 30-39.
13. Брикова І. В. Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону. Економіка та підприємство. 2005. № 15. С. 61–70.
14. Дзямулич М. І. Формування соціальної економіки в Україні. Економічний форум. 2022. № 3. С. 3–8.
15. Мельник А. Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2019. № 1. С. 21–36. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.01.021>
16. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 37.
17. Чалюк Ю. О. Сценарії соціально-економічного розвитку ЄС після BREXIT та COVID. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 25–32.
18. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. Економічний форум. 2020. № 4. С. 77–85.
19. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European

20. Regions. Regional Studies. 2004. No. 38. P. 1045–1067. DOI: <https://doi.org/10.1080/0034340042000292638>
21. Ричкіна Л. Модель розвитку територіальної громади із застосуванням інструментів проектного менеджменту (на прикладі конкретних територіальних громад) Ефективність державного управління: зб. наук. пр. 2015. Вип. 45. С. 213-219.
22. Розклад рейсів Міжнародного аеропорту «Львів» імені Данила Галицького. URL: <https://lwo.aero/uk/schedule>
23. Розробка інвестиційного паспорту ОТГ. URL: http://lgdc.org.ua/sites/default/files/library/invest_pasport_otg_prezentaciya_sichen.pdf
24. Сервіс реєстрації дитини до ДНЗ України [Електронний ресурс] - Режим доступу: URL: <https://reg.isuo.org/preschools>
25. Синюченко М.І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання. Бізнес Інформ. 2014. № 7. С. 14-17.
26. Сисоєв О.В. Поняття "інститут" та "інституція": економічний контекст. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2014. № 3. С. 140-149.
27. Сторонянська І., Максименко А. Об'єднані територіальні громади Карпатського регіону: соціологічна оцінка: науково-аналітичне видання. Львів: ІРД НАНУ. 2018. 30 с.
28. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2017. 120 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
29. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З.

Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2020. 531 с.

30. Ткачук А., Сергієнко О, Лацко О., Ватаманюк О., Наталенко Н., Дацишин М., Ткачук Р. Огляд ситуації щодо впровадження партнерств міських та сільських територіальних громад в умовах децентралізації та змін у державній регіональній політиці в Україні: аналітична записка. К.: 2019. 28 с.

31. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2018 році. URL http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1218_u.htm

32. Толмачов О.В. Формування конкурентоспроможних територіальних громад. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету Серія: економічні науки. 2016. №2(31). С. 129-134.

33. Тростянецька громада: промислово-туристичний кластер. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11256>.

34. Українська програма світового стандарту ERP, для автоматизації обліку та управління на підприємствах та в бюджетних установах. URL: <https://ispro.ua/uk/page/is-pro-system>.

35. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Підручник/ Ю. Б. Іванов, М. О. Кизим, О. М. Тищенко, О. Ю. Іванова, О. В. Ревенко, Т. М. Чечетова-Терашвілі. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 320 с.

36. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти: монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук [та ін.]; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.

37. Фролов О.О. Поняття і зміст принципу державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2009. №18. С. 166-176.

38. Чикаренко І.А. Принципи формування системи забезпечення конкурентоспроможності муніципального утворення. Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 3. С. 89-98.

39. Шаров Ю.П. Реформа місцевого самоврядування: проблемні аспекти. Аспекти публічного управління. 2014. № 5-6. С. 81 – 87.
40. Шкільняк М., Мельник А., Монастирський Г., Васіна А., Дудкіна О. Удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування. Вісник економіки. 2021. № 2. С. 193-199.
41. Юрьева Т. В. Социальная рыночная экономика: учеб для студентов. М.: Русская Деловая Литература, 1999. 416 с.
42. Яка інформація є на офіційних веб-сайтах ОТГ Львівської області. URL: <http://bit.do/eEjhT>.
43. Ярошевич Б. Визначення основних засад конкурентоспроможності регіону Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua>.
44. Яценко В. О. Класифікація територіальних громад як групових систем розселення за територіальними особливостями формування та розвитку. Містобудування та територіальне планування. 2017. Вип. 65. С. 570-582.

ДОДАТКИ

Додаток А

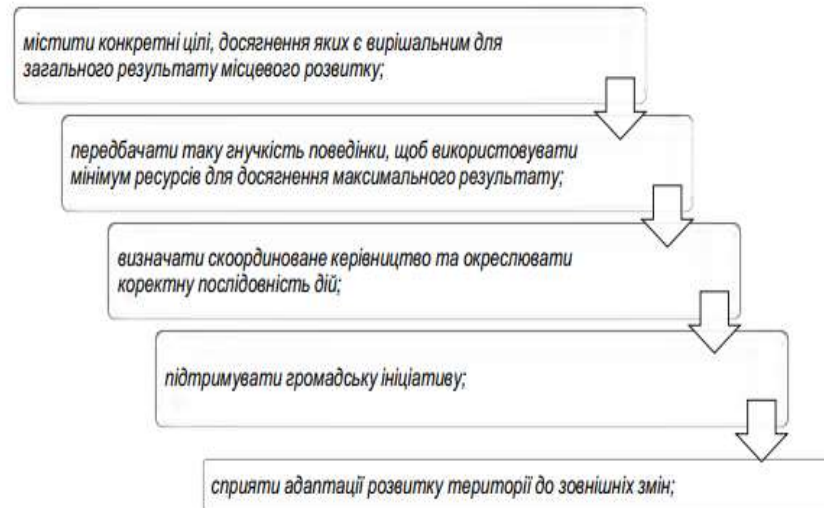

Рис. 1. Основні вимоги до визначення цілей стратегій територіальних громад

Джерело: [23].

Додаток Б

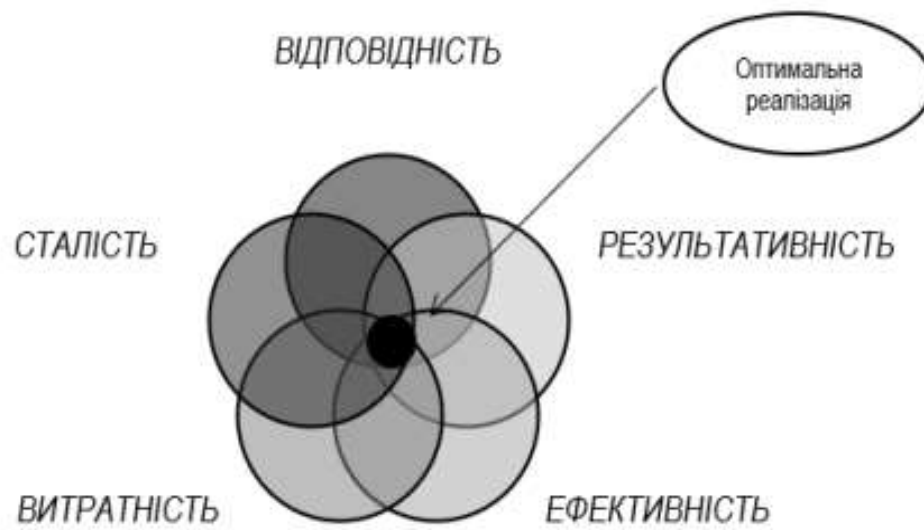

Рис. 2. Критерії оцінювання успішності реалізації стратегії розвитку територіальних громад територіальних громад

Джерело: [23].

Додаток В

Таблиця 1.

Стратегічні цілі розвитку Львівської області і територіальних громад
на найближчий період (фрагмент)

Стратегія	Стратегічні цілі				
	Ціль 1	Ціль 2	Ціль 3	Ціль 4	Ціль 5
Стратегії регіонального розвитку Львівської області [12]	Розвиток регіональної економіки на засадах смарт-спеціалізації	Розвиток регіональної інфраструктури	Розвиток людського капіталу	-	
Стратегія розвитку Львівської міської територіальної громади до 2027 р. [14]	Громада з конкурентоспроможною економікою	Громада доступна для мешканців та бізнесу	Громада, яка створює можливості для якісного життя та розвитку творчих здібностей	Громада з ефективним управлінням	
Стратегія розвитку Бриньської громади Сумської області до 2030 р. [15]	Збалансований економічний розвиток територіальної громади.	Створення в громаді комфортних умов для життя	Формування згуртованої громади з високою якістю життя		
Стратегія розвитку Гніздицької територіальної громади до 2025 р. [16]	Використання наявного економічного простору та створення нових наукових розробок	Завершення створення цифрової інфраструктури	Здоров'я населення громади	Розвиток громадського простору	Розвиток системи накопичення знань – стратегічне бачення розвитку освіти
Стратегія розвитку Добротвірської міської територіальної громади на період до 2027 р. [17]	Підвищення конкурентоспроможності галузей економіки на засадах смарт-спеціалізації	Підвищення якості життя та забезпечення охорони довкілля	Розвиток людського потенціалу та соціальна сфера		
...	...	...	...	...	...

Джерело: складено за матеріалами [12; 14; 15; 16; 17]

Додаток Д

Таблиця 2

Фінансові ресурси ОТГ Львівської області у 2020-2022 рр.

	частка трансфертів в доходах місцевих бюджетів, 2018р., %	частка трансфертів в доходах місцевих бюджетів, 2020 р. %	доходи місцевих бюджетів без трансфертів на одну особу, 2018р., грн	доходи місцевих бюджетів без трансфертів в на одну особу, 2020 р., грн	базова дотація на особу, 2018 р. грн.,	частка місцевих податків у власних доходах місцевих бюджетів в, %	Темпи зростання доходів в 2020 до 2018 рр, %
Бабинська	58,5	57,3	3231,0	3224,2	812,5	13,2	99,8
Бісковицька	72,8	71,1	1633,0	2246,5	605,6	23,8	137,6
Вільшаницька	85,0	76,6	936,5	1579,6	875,8	37,9	168,7
Воле-Баранецька	83,6	80,5	853,7	1185,1	837,2	35,0	138,8
Гніздичівська	63,4	47,2	2183,8	3520,9	447,6	25,5	161,2
Грабовецька	64,6	42,1	1958,6	4257,2	726,8	43,1	217,4
Дублянська	62,4	52,1	2031,5	6578,4	721,3	49,5	323,8
Заболотцівська	62,2	39,2	2973,7	5824,7	499,5	35,3	195,9
Луківська	84,7	77,2	833,8	1403,1	842,8	37,9	168,3
Міженецька	77,9	74,7	1141,3	1357,8	816,7	40,5	119,0
Новокалінінська	46,4	32,4	3261,7	5090,3	0,0	15,0	156,1
Новоміська	84,5	69,4	783,3	1750,8	897,9	43,2	223,5
Новострілищанська	62,7	57,8	2561,3	3068,1	740,8	47,7	119,8
Тростянецька	47,6	40,5	4228,2	5498,5	545,7	48,7	130,0
Чук'янська	79,7	73,3	1280,5	2221,4	733,4	29,8	173,5
Ходорівська	63,2	54,9	2246,5	3111,9	578,2	41,6	138,5
Мостиська	57,7	58,7	2528,0	3002,1	70,8	24,0	118,8
Судовишнянська	68,1	62,2	1876,3	2668,2	777,3	39,0	142,2
Нижанковицька	72,5	52,1	1664,0	7886,4	729,2	27,6	273,9
Давидівська	48,2	35,7	4733,9	8501,3	490,3	26,5	179,6
Жовтанецька	55,7	44,7	3439,3	4943,9	273,4	23,9	143,7
Шегинівська	53,5	42	4118,1	5529,4	565,9	16,9	134,3
Великолюбінська	68,9	50,2	1907,7	4614,1	716,0	39,3	241,9
Магерівська	80,2	64,6	1070,0	2308,5	797,8	27,7	215,7
Розвадівська	69,8	60,2	1802,2	2900,1	788,9	38,3	160,9
Волицька	50,7	36,58	5284,8	7768,4	670,9	27,2	147,0
Підберізіцька	52,2	30,5	3891,9	9964,3	725,1	32,6	256,0
Солонківська	30,6	31,9	7745,5	11495,	-0,3	30,0	148,4
Щирецька	70,6	58	1616,9	2758,4	650,5	35,0	170,6
Рудківська	77,3	69,7	1453,0	2210,0	768,3	30,3	152,1
Славська	25,8	20,69	11856,1	18744,5	-2,5	5,8	158,1
Великомостівська	60,6	49,1	2584,4	3615,0	386,9	15,4	139,9
Воютицька	80,9	71,6	1122,1	1749,5	761,9	35,2	155,9
Кам'янка-Бузька	42,4	30,8	4509,2	6418,4	-0,1	25,3	142,3
Мурованська	44,6	37,2	4336,4	7425,6	488,6	25,7	171,2

Джерело: Побудовано з використання даних open budget